

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA XVIII. YÜZYILDA GÖÇ SORUNU

Doç. Dr. Yücel Özkaya

Osmanlı İmparatorluğundaki göçler, XVI. yüzyılda başlamış olup, XVIII. yüzyılda artık önlenemez bir hale gelmiş, reaya alınan bütün tedbirlere karşın yerini-yurdunu terketmeye başlamış ve göçlerin önü bir türlü alınamamıştır. Bu yüzden taşranın durumu çok karışmış ve ülke harababeye dönmüştür. Bu göçlerin çeşitli nedenleri mevcut olup, bunları sırasıyla inceleyelim.

GÖÇLERİN NEDENLERİ:

Göçlerin nedenleri çok değişik ve farklı nedenlere bağlanmaktadır.

Bunlar:

1—Devlet otoritesi ancak İstanbul ve çevresinde kendisini gösterebildiğinden, merkezî yönetim ülke üzerindeki denetimini kaybetmiş, her yerde boy gösteren eşkiyalar yaptıkları zulümler ile reayayı hayatından bezdirip yerini-yurdunu terketmelerine neden olmuşlardır. XVIII. yüzyıl sicilleri levend, haramzâde, kutta -i tarik ve diğer adlarla anılan eşkiyanın reayayı nasıl ezdiklerini ve devletin bu tip hareketleri bir türlü önleyemediğini gösteren belgelerle doludur.

2—Devlet görevlilerinin görevlerinde kalacakları kısa süreyi düşünüp halkı ellerinden gelebildiği kadar soymayı amaç edinmeleri ve reyanın bu zulümden kurtulmak için kurtuluşu büyük şehirlere göçmekte aramaları da önemli bir faktör olarak görülmektedir.

3—Özellikle ehl-i şer mensupları adalet mekanizmasını iyi yürütmemekte, haklı ve haksız ayırt etmemektedirler. Kadılar ve naipler, kendi çıkarları için zayıfların ezilmesine göz yummuşlar, rüşvet almayı yaygın hale getirmişlerdir.

4—Derebeyler ve âyân-vilâyetin halkı soymaları yanında, ayânlık ve mütesellimlik gibi görevleri ele geçirmek için kendi aralarındaki mücadelede, devlet görevlileri ve halk da gruplara bölünmüş, bu zorbalardan bir tarafı tutmak zorunda kalmış, kazanımın kaybedeni ezmesi sonucunda, ezilen halk yerini-yurdunu terkeder olmuştur.

5—Yerli halktan bir kısmının İstanbul'a gitmesi ve orada yerleşmesi, bir kısmının İstanbul'a gidip, dönüşünde odabaşılardan aldıkları mektuplarla ye-

niçerilik iddialarında bulunmaları ve vergiden muaf olmaları yanında, süratle sayıları artan seyyidler, askeriler, vakıf reayaları yüzünden vergi verenlerin sayılarının artmayıp, azalması, buna karşılık ödedikleri verginin artması ve bu durumlarda ekonomik baskı altında bunalan halkın göçe mecbur olduğu görülmektedir.

6—Klasik Osmanlı rejiminin iktisadî sisteminin sarsılması köylünün bu yüzden ağır borçlar altında kalarak, borçlarını ödeyemez hale geldikleri görülmüştür. Osmanlı Ülkesinde, XVI. Yüzyıldanberi faizcilik yapanların sayısı süratle artmıştır. Faizcilere borçlanan köylüler, topraklarını satıp, yerlerini bırakmak zorunda kalmışlardır.

7—Ağır vergiler altında inleyen reayanın vergi ödememek için yerini ve izini kaybettirmek yoluna başvurması geride kalanlar için kötü örnek olmaktadır.

Göçlerin, özellikle İstanbul'a olmasının nedeni bu şehir sakinlerinin vergiden muaf olması, yani, İstanbul'un Osmanlı yaşamında özel bir yeri olmasından ileri gelmekteydi.

Göçleri önlemek için çeşitli tarihlerde pekçok fermân yayınlanmıştı. Bunlarda eşkiyâların zulmünden dolayı reayanın yerini-yurdunu bıraktığı, daha emin yerlere gitmek istediği de belirtilmekteydi. Özellikle, kapısız levend eşkiyâlarının yok edilmesi ve halkın rahatı için, XVIII. yüzyıl boyunca pekçok adalet fermânı yayınlanmıştı (1).

Göçlerin, özellikle, zulümden, reayanın gözetilmemesinden, ülkede adaletin sağlanamamasından doğduğu belli idi. Valilerin halka zulümleri ve tekâlif-i şakka toplamaları bir türlü önlenemiyordu. 1764 Ocağı sonlarında Anadolu'nun orta koluna yollanan "adalet ve ev göcü men'i" fermânında, valilerin hasları, hazeriyeleri ve belirli diğer gelirleri ile yetinmeleri konusundaki uyarılar bir işe yaramamış, daha sonraki tarihlerde de valiler bu tür yolsuzluklarından vazgeçmemişlerdir (2).

Adaleti dağıtmakla görevli hükkam denilen kadı ve naiplerin zûlmü de halkı tedirgin etmekteydi. Bu zulüm daha çok rüşvet almak ve mahsul def' noktalarında toplanmaktaydı. Bu vesile ile mahsul def'e değinmekte yarar vardır. Şehirlerde, kasabalarda, köylerde oturan bazı kişiler kendilerine rakip

(1) Özkaya, Yücel: XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adalet-nâmelere Göre Türkiye'nin İç Durumu, Ankara, 1974, Belleten. 151. sh. 461-470. Ayrıca, bu hususlar için bak: Ankara Şr.Sc. 128, Vs. 278, 409, Ankara Şr.Sc. 125, Vs 264, Ankara Şr.Sc. 130, Vs. 413 v.b.

(2) Ankara Şr.Sc. 148, vs. 343, Özkaya, Yücel: XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adalet-nâmelere Göre Türkiye'nin İç Durumu, Ankara, 1974, Belleten. 151, sh. 460-461, sh. 476-482.

gördükleri şahısları bertaraf etmek için kadılar ile anlaşılıyorlardı ki bu da reayayı rahatsız eden bir husustur. Kadılar ve naipler, duruşmalarda davaları zulüm görmüş, haklı kişilerin aleyhinde sonuçlandırmakta ve onlardan mahşûl def' adıyla akçeler almaktaydılar. Bu usûl, XVII. yüzyılda olduğu gibi, XVIII. yüzyılın başında ve sonlarında da aynı şekilde bütün uyarılara karşın sürüp gitmekteydi (3). Bu konuda sürekli olarak çıkarılan adalet fermânları sicil defterlerine işlenmekteydiler. Bu adalet fermânlarında zulümü önlemek amacıyla alınması gereken tedbirler, kadınların ve naiplerin hüccetler ve ilâmlardan yasalara aykırı olarak fazla akçe almamaları, berât ve hükümlerin yenilenmesi sırasında iş sahiplerine eziyet edilmemesi, vali ve kadınların yasa dışı hareketlere başvurmamaları açıklanmaktaydı. Kazalarda yenilenmesi gereken beratlar, hükümler varsa, sahipleri tarafından "meclis-i şer'"de bir ya da iki, en fazla üç kişiyi vekil atamaları ve yalnızca İstanbul'a bunların yollanması, kazalardaki halka ve gelip-geçen yolculara eziyet edilmemesi üzerinde durulmaktaydı (4). Ama, bütün bunlara uyulmamış ve bu fermânlar bütün XVIII. yüzyıl boyunca yinelenip, durmuştur.

Yerli ailelerin âyânlık ve mütesellimlik görevlerini ele geçirmek için yaptıkları mücadeleler sırasında vali, kadı ve diğer görevliler de çeşitli firkalara ayrılmakta ve bu arada ezilen gene halk olmaktadır (5).

Her geçen gün büyük şehirlerdeki işçi, sanatkâr, küçük tüccar gibi meslek sahipleri yeniçeri olarak maaş almaya başlamışlardı. Rumeli ve Anadolu yakasında olan kasabalar ve köyler halkının ekserisi ticaret yolu ya da başka bir yol ile İstanbul'a gelip yeniçeri odabaşlarına ve oda bekçilerine dayanarak, ellerine birer mektup alıp, vilâyetlerine döndüklerinde "biz İstanbul'a varub yeniçeri olduk deyi tebdîl-i kıyâfet" ile yeniçerilik iddia etmekte ve yeniçeri serdarları da buna göz yummakta idiler (6).

Köylünün sahip olduğu çiftliği satamayacağı, mirasçı bırakmadan ölürse, ölenlerin toprakları tapuya verilirken akrabalarının tercih olunacağı kuralı zamanla bozulmuştu. Çiftçi sınıfının iktisadî çöküntüsünden türeyen levendler kapu ağalığı vastını taşıyan liderlerin önderliğine geçtiler. Para darlığının ve faizciliğin köy sosyal toplumu için arzettiği tehlike 1550 den sonra kendisini iyice hissettirmiştir. Belirli bir zümrenin, fakir çiftçi halk arasına girerek, faizcilik halinde, paralarını yüksek kazançlar elde edecek şekilde işletmeleri, klâsik Osmanlı Rejiminin ziraât, iktisadî sistemlerini sarsmaya başlamış, bunun

(3) Özkaya, Yücel; aynı makale, sh. 5. Ayrıca, bak. Sivas Şr. Sc. 4, sh. 148, Ankara Şr. Sc. 190, Vs. 294, Ankara Şr. Sc. 148, vs. 343, Kayseri Şr. Sc. 180, sh. 27, Tosya, Şr. Sc. 177, v. 183, 184, sh. 97-98.

(4) Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Şr. Sc. B.79/280, Vr. 117-A.

(5) Özkaya Yücel; XVIII. Yüzyılın İkinci yarısında Anadolu'da âyânlık İddiaları, Ankara, 1969. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt. 24, sayı 3-4.

(6) Konya Mevlânâ Müzesi, Konya Şr. Sc. 55, Sh. 285, Afyon Arkeoloji Müzesi, Afyon Şr. Sc. 32, Vs.282.

sonunda da büyük çiftlikler teşekkül etmiştir. III. Murad (1574-1594) sonlarına doğru çiftlikler hayli kabarıksa da, bunlar daha çok tarla durumunda olup, büyük toprak parçaları değildi (7). Ama, III. Ahmed zamanında (1603-1617) büyük çiftliklerin sayısının bir hayli arttığı, XVIII. yüzyılda ise her tarafa yayıldığı görülmektedir ki bunu biraz sonra inceleyeceğiz.

GÖÇLERİ ÖNLEMELİK İÇİN ALINAN TEDBİRLER:

Rumeli ve Anadolu yörelerindeki, haslar, vakıflar, zeamet ve timarlara ait kasaba ve köylerde, mal ve araziye sahip defterli reayadan “rüsüm-u ra'yyet ve ispence ve bennak ve sâir rüsümât-ı kânûniyesini virür müslim ve zimmî reaya”dan bazıları eski vatanlarını terk ile, memleketin ziraâtinin ve güzelliğinin bozulmasına sebep olmuşlar, vergi vermemek düşüncesiyle, İstanbul, Bursa, Edirne şehirlerine yerleşmişlerdi. 1719 Haziranı sonlarında yazılan fermânda, geride kalan halkın vergileri ödeyemez olduğu, köylerin boş kaldığı, bundan sonra da kasaba ve köylerin harap olacağı belli olduğu, reayanın yurdunu terk etmemesi için şu tedbirlerin alınmasının şart olduğu açıklanmıştı:

1—Vatanın terk etmek isteyenler subaylar tarafından önlenecek, bunlar yalnız iseler yakalanacak ve haps olunacaklar.

2—Gizlice kaçanlar diğer yerlerde ele geçirilip, başka yere gidişlerine izin verilmeyip, hangi kasaba ve köyün reayasından ise oraya, geri gönderilip, zabıtine teslim olunacak.

3—Başka yere göçenler, eski yerlerine gönderildikte, diğerlerine öğüd olsun diye haps edilecek ve cezalandırılacaklar. Reaya gereği gibi korunulur ve yönetilirse eski vatanlarını terk edemez. Bunlar, yeni gelenler ile birlikte vergiyi birlikte öderler.

4—Bütün bu hususlar sicillere işlenecek, bu fermâna göre hareket edilecek, aksine hareket edenler cezalandırılacaklardı(8).

Göçlerin, yasa dışı vergilerin alınmasının, zuumün önünü almak için 1740 Ağustosunda çıkarılan adalet fermânı şu çareleri ortaya koyuyordu:

1—Zabıtlar, âyânlar, kadılar, naipler, aşar muhassılları “muhassılın-ı emvâlül'l-aşâr” zalimlere yardım etmeyecek, halka yardımcı olacaklar ve onları koruyacaklardı.

(7) Akdağ, Mustafa; Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti, Ankara, 1950, Belleten.55. sh.370-374.

2—Emr-i şerif olmaksızın vilâyet harcı ile vergiler halka yüklenmeyecekti.

3—Müsvedde ve diğer kötü bahanelerle kimseye zarar verilmeyecek.

4—Bu durumlara uyulup-uyulmadığı gizli ve açık olarak incelenecek ve teftiş olunacak, fermâna aykırı harekete cesaret edenler toplu olarak cezalandırılacaklar. (8)

5—Etrafa gizlice adamlar yollanıp, suçsuz kişiler birer müsvedde ile zincire vurulmuş ve hapse atılmış ise durum araştırılacak, gerçek ortaya konulacaktı.

6—Valiler hazeriyeleriyle yetinmezler, zabitler, âyânlar, aç gözlülükleri nedeni ile emr-i şerif dışı kazalara vergiler yükler ve toptarlar ve böylece fakir halkı perişan ederlerse cezalandırılacaklar.

7—Her kazadan hazeriyeye, avarız ve emr-i şerifle istenen vergilerden başka vergi toplanırsa, her kazadaki durum incelenip, ortaya konacak, imzalı ve mühürlü defter mübaşire teslim olunacaktı ((9).

Böylece İstanbul'a ve diğer yerlere göçlerin önleneyeceği sanılıyordu. Vali ve hakimlerin, göçedenlere izin vermemeleri, bunlara göz yummamaları, bunları uygulamazlarsa cezalandırılacakları açıklanmaktaydı. Ev göçü ile gelenler, yakalanıp, sorguya çekildiklerinde, bazıları vilâyet valisinin, bazıları kadırlarının, naiplerinin, âyânların, tefecilerin zorbalıklarına ve zulümlerine takat götüremediklerinden göçtüklerini söylemişlerdi. Bu gibiler bulunup memleketlerine geri gönderilmişler idi. Daha sonra, ev göçü ile İstanbul'a gelinmesi, gelenler olur ise, mahalle imamlarının mahallelerini teftiş ederek bunları yakalatıp, sorguya çektiirmeleri istenmekteydi. Sorguda, bunlar eğer, vali, kadı, âyân, tefeciden yakınırlarsa, durum gizlice araştırılacak, eğer yakınmaları gerçekse görevliler cezalandırılacaklardı. Eğer, yakınan kişi haksızsa, aman verilmeden ölümle cezalandırılacaklardı. Anadolu ve Rumelide, herkes bu hususlara uyacak, emr-i şerif suretleri kazaların mahkeme sicillerine işlenecekti. (10)

Ev gücü ile İzmit'e geri yollananlar bir yolunu bulup, tekrar İstanbul'a dönmekteydiler. Bunun için 8 Ocak 1743'de, İzmit Yeniçeri Zabiti uyarılmıştır (11).

İstanbul'da oturanların gereksinimlerinin sağlanması, taşra vilâyetlerinin onarımı, vergilerin ödenmesine bağlıydı. Ama, vergi ödeyen halkın, İstanbul

(8) Afyon Arkeoloji Müzesi, Afyon Şr.Sc.35, vs.75.

(9) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Kayseri Şr.Sc.131, sb.130

(10) Ankara Şr. Sc. 130, Vs. 338, 342, Vesika: 1, Fotokopi: 1:

(11) İstanbul.Başbakanlık Arşivi, Cevdet Dahiliye. 17226

ve diğer şehirlere göçün bir türlü önü alınamamıştır. Bu konuda yollanan fermânlar da gerekli sonucun alınmasını sağlayamamıştır. Göç edenler, yakalanıp, sorguya çekildiklerinde, naiplerden, âyânlardan, murabahacıardan (tefecilerden) ve diğer görevlilerden yani onların zulümlerinden kaçtıklarını öne sürmekteydiler. Ama, tedbirlerin alınmasına devam olunmuştur. 1737 Haziranı ortalarında, Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı, İznikmid Kadısına ve diğer görevlilere yollanan hükümde, taşradan İstanbul'a ev göcünün olmaması, iş sahibi olanlar ile tüccarlardan başkalarına izin verilmemesi üzerinde durulmaktadır. Çeşitli tarihlerde ev göçlerinin önlenmesi için çıkarılan evâmîr-i aliyelere de uyulmadığının belirtildiği hükümde, bu kişilerin İstanbul'a salıverilmemeleri üzerinde durulmuştur. Bu hükümün suretleri, Üsküdar, Gekbuze, Karamürsel, Yalakabad, Pazarköy, Gemlik, Mudanya, Taşkiri, Karesi, Miha- liç, Bandırma, Bergama Edremid, Balıkesir, İdincik, Manyas, İvrindi, Biga, Balya, Gönen, Ezine, Ayazmand, Karabiga, Erdek, Trabzon, Giresun, Ünye, Samsun, Sinop, İnebolu, Bartın, Ereğli, Gölpazarı, Alaplı, Şile, Akçeşar, Samoka, Karadeniz Ereğlisi, Ağaçlu, Kıymas, Kandırı, Çekmeceler, Silivri, Ereğ- li (Marmara), Tekfurdağ, Gelibolu, Edirne, Kırkkiliseye iletilmek üzere, Üs- küdar, Karesi, Trabzon, Çekmeceler, Edirne Kırkkiliseye yollanmıştı (12). 1747 Ekiminde (Ortalarında), Maraş Valisine yazılan fermânda, mahalle i- mamlarının göçedenleri araştırarak zabıtaya haber vermeleri, bunların yaka- lanması, sorguya çekilmeleri, göçe sebep olanların işlerinden alınmaları ve ce- zalandırılmaları hususlarını kapsamaktadır (13).

Özellikle, İstanbul'a olan göçleri önlemek için görevliler sık sık uyarılmaktaydı. Ama, gene de, Anadolu ve Rumeli yörelerinden, Türk, Kürd, Türkmen, Arnavud ve diğer toplulukların İstanbul'a göç etmeleri önlenemez- di. Bunlar, İstanbul'a gelerek burayı yaşanmaz hale soktukları gibi, terket- tikleri yerleride, kendileri gidince hücumu uğramakta ve buraları da berbat ol- maktaydı. Bu hususları önlemek için 1747 Haziranı sonlarında Bursa'ya yazı- lan fermânda, kasaba ve köylerden hiç kimsenin kalkıp işlerini görmek için bi- le olsa, İstanbul'a gelmelerine izin verilmemesi "reaya ve beraya"nın hoşnut edilmesi, zulmün kalkması, eyalet ve sancak yöneticilerinin hazeriyye ve avarız dışında "devr", "kaftan baha", zahire ve nal baha", "öşr-ü diyet" ve diğer bahanelerle halka zulüm yapılmaması duyurulmuştu (14).

Göç edenlerden gittikleri yerde on sene kalmayanlar, geriye yani eski yurt- larına getirilirler ve yeniden avarız hanesine kayd olurlardı. Haymana Muka- ta'asından göç edenler en yakın yer olan Konya, Aksaray, Ankara ve bazı

(12) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Mühimme. 165, sh.176

(13) Güzelbey, Cemil Cahit-Yetkin, Pulusi; Gaziantep Şer'iyye Mahkeme Sicillerinden Örnekler, Gaziantep, 1970, Fasikül.4, sh.50 14. Bursa Şr.Sc.125/339, Vr.16-17

(14) Bursa Şr. Sc. 125/339, Vr. 16-17.

diğer yerlere gelip-yerleşmişlerdi. Bunların gittikleri bu yerlerde, kendilerinden "ra'iiyyet rüsümü" istenmiş, ama, bunların bazıları yasa ve deftere aykırı olarak bunu ödemekten kaçınmışlardı. Oysa, on seneyi de doldurmuş değillerdi. Bu yüzden, 1 Ağustos 1706'da, Konya, Aksaray, Ankara kadılarına yazılan hükümde, bunların yeniden eski yerlerine getirilip, avarız hanesine kayd olunmalarına işaret olunmaktaydı (15). Zile hassına kayıtlı ra'iiyyet ve ra'iiyyet oğullarından bazıları da topraklarını terk ederek, yakındaki kazalara, köylere, çiftliklere yerleşmekte ve mahsullerin eksik olmasına neden olmaktaydılar. Bu yüzden, bunların kadılar ve voyvodaların vasıtasıyla yerlerinden kaldırılıp, hasırlarına dönmeleri için 1711 Ekiminde Kütahya'ya fermân yollanmıştı. Ancak, yerleşeli on seneyi doldurmuş bulunanlar, burada avarıza kayd olup, yerlerinde kalabileceklerdi (16).

Ev göçlerini önlemek için, sancak görevlileri, köprü ve geçitleri tutacaklar ve buralardan gereksiz kişilerin İstanbul'a geçmelerini önleyeceklerdi. Bunlar, buraları gece-gündüz denetleyeceklerdi. İstanbul'a çeşitli zahire ve odun taşıyanlar, tüccarlar, gerçek iş sahiplerinden ellerinde senedi olan bir ya da iki kişiden fazlası gelemeyeceklerdi. 1749 Mayıs ortalığında, Ankara Sancağı Mutasarrıfına, Naibine ve diğer görevlilere yollanan fermânda, bu kararların her sefer yinelendiği, bu konuda ihmalin olmaması, aksi taktirde bu gevşekliği gösterenlerin cezalandırılacağı yinelenmişti (17).

1746 Ocağı sonlarında Anadolu'nun orta koluna yazılan fermânda, İstanbul'a ve diğer yerlere olan göçlerin önlenmesi için eski tedbirlere benzer şu tedbirler yinelenmiştir:

1—Başka yerleri vatan edinmek için göç etmek isteyenler salıverilmeyecek ve kendilerine izin verilmeyecek, bu duruma başvuranlar halkla birlikte zabıtere duyurulacaktır.

2—Bu hareketlere engel olmak için her kaza halkı yeniden "nevr"e bağlanacaklar ve birbirine kefil olacaklar ve kendilerinden "Hüccet-i şer'iyeye" alınıp, baş muhasebeye-kardolunmak üzere verilen hüccetler İstanbul'a gönderilecek.

3—Ülkede zulüm önlenerek, yerini terkeden reaya eski yerine yollanacak.

4—Hangi kaza bu kuralların dışında hareket eder ve kusuru görülür ise hüccet-i şer'iyeye ile kabul olunan nevrin vakit geçirilmeden devlet hazinesi için alınması cihetine gidilecek.

(15) Ankara Şr.Sc.84, Vs.838

(16) Kütahya Arkeoloji Müzesi, Kütahya Şr.Sc.1, Vs.79

(17) Ankara Şr.Sc.131, sh.110, Vs.287, Vesika:2

5—Bu önemli emre karşı gevşeklik gösterenler İstanbul'a bildirilecek, müsamaha gösterenler kim olurlarsa olsunlar haklarından gelinecekti.

6—Ancak, bu hususu bildirirken, mal kazanma sevdasıyla ve diğer bahanelerle yolsuzluk yapıp, reayadan akçe isteyenler olursa onların da haklarından gelinecekti (18).

Alınan bütün bu tedbirlere karşın göçler önlenememiş ve bunların Anadolu'da ve Rumelideki tahriplerinin önü alınamaz olmuştu. Göçlerin Osmanlı İmparatorluğunda muhakkak ki büyük zararları kendini açıkça göstermekte ve bu sorun devleti uğraştırmaktaydı.

Göçlerin Sonuçları:

A—Çiftliklerin teşekkülü: Aslında, bir çift hayvanla sürülebilecek toprak ünitesi "çiftlik" olarak adlandırılmaktaydı. Bir çiftlik ölçü itibarıyla 100-150 dönüm tutmaktaydı. Osmanlı tımar rejiminin karakteristik noktalarından biri olan çiftlikler, devlet tarafından paylaşılmamak kaidesiyle uzun süre korunabilmiştir (19). Vilâyetlerde arazilerin dağlık olması hesaplanarak, reayanın sürebildiği kadar yerler çiftlik kabul edilmiş, Karaman kânûn-namesinde alâ yer 60, evsat 80-90, ednâ 100-120 dönüm, Diyarbakır'da ise alâ yer 80, evzat 100 dönüm, ednâ yerlerden ise 150 dönüm bir çiftlik kabul edilirdi. Bu diğer vilâyetlerde de değişiklik arz ederdi (20).

1595 sıralarında başlayan ve 1610 a kadar süren celâfi isyanları ve iktisadî sıkıntılar yüzünden reaya yerini yurdunu terketmiş, reayayı yerli yerine yerleştirmeyi amaçlayan hükümet, bu konuda karşısına çıkan engel olarak çiftlikleri görmüştü. I. Ahmedin 1606 da çıkardığı hükümden anlaşıldığına göre, Aydın, Saruhan, Menteşe halkı memleketlerindeki toprakları satıp, vilâyet âyanından aldıkları borçları bununla ödemişler ve vergi ödeyecek güçleri kalmamış ve üstelik veba da reayayı zor durumda bırakmıştır (21).

Ahmed I.in 1609 tarihinde çıkardığı hatt-ı hümayûn bu çiftlikleri kuranlar olarak şu kişileride ortaya koymaktadır. Halkı firar eden köylerden, bazı beyler, kadılar, müderrisler, müteferrika, çavuş ve bölük halkı, yeniçeri, kapıcı gibi kul taifesi, tımar sahibi ve vilâyet hakkından kudretli olanlar mutasarrıf gi

(18) Ankara Şr.Sc.148,Vs.313

(19) İslam Ansiklopedisi, Çiftlik Maddesi(Ömer Lütfi Barkan), Gezar Mustafa;Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul,1965,sh.55

(20) Barkan,Ömer Lütfi;XVI. ve XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî Ekonominin Hukûkî ve Mali Esasları, sh.133

(21) Uluçay, Çağatay;XVII. Asırda Saruhanda Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1944,sh.194-195, Akdağ, Mustafa; Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti, ankara, 1950, Belleten. 55,Sh.376, Cezar, Mustafa; Osmanlı Tarihinde Levendler İstanbul, 1965, sh. 63.

bi hareket etmeye, yani, buraların asıl sahipleri olarak görülmeye başlamışlardır. Bu kişiler, ele geçirdikleri bu topraklarda “evler ve ahurlar bina edüp çiftle ve kullar ve hizmet-kârlar ve koyun ve sığır getürüb müstakil çiftlik etmekle anların hafvından reayası yerlerine varmağa kadir olmayub, ol-makûle kari yenin nüzul ve avarız hanesi bozulduğundan gayri ol-çiftlik hademesinin zulmünden” dolayı köylerin bozulduğu açıklanmakta, çiftliklerin köylülere geri verilmesi ve eğer bu emre karşı gelenler olursa, ben köyde mal harcadım ve “mesken tutdum”deyu ol-kariyeden alâkasını kat’ etmezse vebâlleri kendi boyunlarına” olacağı ve çiftlik sahiplerinin mutlaka cezalandırılacağı açıklan-yordu.(22)

Daha 1596 seşesinde çıkarılan bir hükümde, ehl-i örf adına gezen eşkiyanın reayanın bağ ve bağçelerini, tarlalarını zorla zaptettiği belirtilmekte (23), bu hususlar 1609 hatt-ı hümayûnunda yinelenmekte ve 1609 ile 1610 arasında bu hatt-ı hümayûn İmparatorluğun her yerine ulaştırılmaktaydı (24). Ama, I.Ahmedin çiftlikleri yıkmak ve yerlerini terkeden reayanın geri döndürülmesi yolundaki girişimleri bir işe yaramamıştır. Devlet görevlilerinin yolsuzlukları, eşkiya zulmü yüzünden köylüler yerlerini-yurtlarını terketmeye devam etmişlerdir. Çaresiz ve yoksul köylü, kurtuluşu büyük servetlere ve çiftliklere sahip kişilerin yanına sığınmak, onların çiftliklerinde çalışmakta bulmuştur.

XVIII. yüzyıl belgelerine göz attığımızda çiftliklerin sayısının çok arttığını görmekteyiz. Çiftlikleri elde edenlerin çoğunluğunu, taşrada servetleri ve kuvvetleriyle ün yapmış “âyân-ı vilâyet” zümresine dahil olan kişiler teşkil etmekteydiler. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, önce sahip-i arz ın rızası ve daha sonra ona hiç danışılmadan toprak alım-satımı hızlanmış ve kânûn-nâmelere riayet edilmemiştir. Bir ara otuzsenede bir yapılan arazi tahrirleri de yapılamaz olunca, devlet durumu hiç kontrol edemez olmuştu. Bu çiftliklere sahip olanlardan büyük bir bölümünü de, XVIII. yüzyılda emekli vali ve kadıların teşkil

(22) Mustafa Cezar tarafından yayınlanan bu hatt-ı hümayûn sureti, daha sonra Halil İnalıcık tarafından eski yazı olarak yayınlanmış ve bir iki yazar belgelerin fotokopilerini de yayınlamışlardı. Belgenin, Manisa sicillerine kaydedilen ve Aydın, Saruhan, Menteşe ile Suğladaki görevlilere hitâb eden sureti ise ilk defa Çağatay Uluçay tarafından yayınlanmıştı. Fotokopiyi incelediğimizde, belgeyi Mustafa Cezarın çok eksik ve çok da hatalı olarak yayınladığını tesbit ettik. Belge için bak:Uluçay. M., Çağatay; XVIII. Asırda Saruhanda Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1944, sh.208-209, Vesika:37. Hatt-ı hümayûnun sureti mühimme defterlerinde bulunup, Mustafa Cezar ve Halil İnalıcık tarafından ayrı ayrı tarihlere yayınlanmıştır. Cezar Mustafa; Osmanlı Tarihindc Levendler, İstanbul, 1965, Vesika:10, sh.385-389, Fotokopi;473-478. İnalıcık, Halil; Adalet-nâmeler, Ankara, 1965, Belgeler Dergisi(Türk Tarih Kumumu Yayını), Vesika:10, sh.123-136, Levha.II,4/2-6

(23) Hüküm Revan Kadısına yazılmıştır: Sipah, silahdar, yeniçeri, beylerbeyi, sancakbeyi adına gezen eşkiya, reayanın murad eyledikleri tarlalarının ve bağ ve bağçelerin dahi cebren tasarruf idüb ve bir yıldan bir vıla kifâyet edecek mikdarı odunların imece ile taşıdub varmayanlardan mübalağa malların alub İnalıcık, Halil, adalet-nâmeler, sh.121

(24) İnalıcık, Halil; Adalet-nâmeler, Ankara, 1965(Türk Tarih Kurumu Yayını), sayı. 3-4; sh.132-133, Fotokopi kısmı:Levha.2, No.4-6

etmesi ilginçtir. Bu kişiler devlet görevini yaparken elde ettikleri paralarla zengin olmuşlar, emekli olunca ya da azl olununca, o yerin sakini olarak orada çiftlikler edinerek ön plâna geçmişlerdi.

XVIII. yüzyılda yerini-yurdunu terkeden reayayı, eski yerine döndürmek için yapılan çalışmalar, çıkarılan fermânlara karşın reaya kuvvetli kişilerin çiftliklerine sığınmış ve bazen de onlara ortakçı olmuştu. Aşiretlerini terkedendenler de kasabalar, köyler ve çiftliklerde oturmaya başlamışlardı. Bu yüzden Yeni il ve Türkmen Halep hassındaki yöneticiler vergi toplayamaz ve masrafları karşılayamaz hale gelmişlerdi. Üsküdar'daki merhum Valde Sultan Vakfına bağlı bu hasların giderek perişanlığı artmış ve vakfın tatil edilmemesi ve aşiretlerin eski yerlerine dönmelerini sağlamak için "evâmîr-i aliye"ler çıkarılmış, fakat, bunlar da bir işe yaramamış idi. Reayanın her biri "birer âyân ve mütegalibeye istinâden, bazıları çiftlik ortakçısı ve bazıları dahi valilere levend ve bazıları yeniçeri ve sipah ve topçu ve cebeci ve sair askerilik" iddiasında bulunmuşlar, bir kısmı da sanat sahipliği ve seyyidlik peşinde koşar olmuşlardı(25). 15 Şubat 1768 de, Yeniil'in serbestiyet üzere yönetimi ve halkının iskânı için Anadolu ve Rumeli ve diğer yerlerdeki görevlilere yazılan hatt-ı hümayûnda (26), reayanın eski yerlerine dönmesi, kasaba, köy ve çiftliklerde oturanların yerlerinden kaldırılması, valilerin, mütesellimlerin, yeniçeri serdarlarının ve diğer zabitlerin, vilâyetin ileri gelenlerinin ve çiftlik sahiplerinin bunlara sahip çıkmamaları bildirilmektedir (27).

Devlet, XVIII. yüzyılda, çiftliklerin durumunu ve mevcudiyetlerini bilmektedir. Reaya, bu çiftliklere, yerini-yurdunu terkederek akın etmektedir. Esb-keşan Mukataasını terkeden reayanın eski yerine dönmesi için yazılan hatt-ı hümayûnlar da reayanın niçin yerini terkettiğini açık açık ortaya koymaktadır (28) Malikâne mutasarrıflarının uygunsuz hareketleri de reayanın yerini terketmesine neden olmaktadır. Örneğin, 15 Rebiyü-l-ahır 1181 (12 Eylül 1767)'de Ankara'ya yazılan hatt-ı hümayûnda, malikâne mutasarrıfları olan Mustafa ve Ahmedin "mâl-ı mîri"yi toplarken uygunsuz hareketlere başvurmaları yüzünden halkın perişan olduğu, yerini-yurdunu terkederek, Sivas Eyaletinde, Karaman civarında, Aydın Sancağında, Konya, Larende de dağlık olarak oturan halkın, âyân ve mütegalibe çiftliklerinde" tevattun ve himâ-

(25) XVIII. yüzyıldaki fermânları bu konuya ışık tutmaktadır: Yeniil ile ilgili 1740 içinde ve sonlarında Zile için fermânlara bak: Konya Şr. Sc. 55, sh. 345 "Hasha-i Zile ve tevâbi' Mukata'asının defterlu ra'iyet oğullarından bazıları" yerlerini terkle "bazıları zî-kudret kimesnelere hizmet-kâr ve çiftliklerinde ortakçı" olmuşlar ve vergi vermemişlerdir. Daha sonra da bu tip bir fermân Yeniil hasası reayası da bu şekilde hareket ettiğinden yinelenmişti: Konya Şr. Sc. 55, sh. 342, Ayrıca bak: Ankara Şr. Sc. 153, Vs. 196.

(26) Bunlar Anadolu, Karaman, Sivas, Şam, Halep, Rakka, Erzurum, Diyarbakır, Maraş valîferi, Aydın Mühasssih, İçel Sancağı, diğer sancaklar Rumeli mutasarrıfları, Trabluşşam Beylerbeyisi, Kayseri ankarâ Mutasarrıfı idi.

27-Ankara Şr.Sc.153.Vesika.196

(28) Ankara Şr.Sc.153,Vs.173 "hatt-ı hümayûn sureti",Ankara Şr.Sc.153, Vs.174 "Esb-keşân reayaları hakkında hatt-ı hümayûnu mutazammın emr-i alî". Ankara Şr.Sc.153, Vs.175"Kezâlik Esb-keşân reayaları hakkında emirdir":Ankara Şr.Sc.153,Vs.213

yelerine ilticâ" ettikleri bildirilmektedir. Bunun üzerine yeni yazılan defter gereğince" mühürlü ve nişanlı suret-i defter" çıkarılmış ve defterde isimleri yazılı perişan halkın "gerek havass ve evkâf ve gerek ze'amet ve timâr kuralarında ve âyân ve zî-kudret çiftliklerinde ve gerek şehir ve kasabatda" bulunanların eski yerlerine dönmeleri istenmiştir (29). Bu çiftliklere sığınan reaya vergi vermek yükümlülüğünden de kurtulmaktaydı. Özellikle, cizye vermek istemeyen reaya, bazı kuvvetli kişilerin "bağ ve bağçe ve çiftlik ve değirmen ve mandıralarında çoban ve ter oğlanı" ve diğer bahanelerle çalışmayı tercih etmekteydi (30).

Halk, yöneticilerin soygunlarından ve zulümlerinden perişan olurken, yönetici durumundaki paşalar, sancak beyleri, şer'i hükûku temsil eden kadılar zengin olmakta ve çiftlikler edinmekteydiler. Halkın korunması için devlet tarafından taşra yöneticilerine pekçok fermân yazılmış (31), fakat, bunlar hiçbir işe yaramamış, pekçok paşa ve kadı görevleri sırasında mal-mülk ve çiftlikler edinmiştir (32).

Çiftliklerin kurulmasında bazen zorbalıkların olduğu da görülmektedir. Örneğin, Ankara Kazasının Keğirbeykarı Köyünde yeniden çiftlik kuran eski Beypazarı Voyvodası ve Ankara sakinlerinden Abdullah çiftliğinin binalarını 1200 (1785) senesinde bazı rençberleri amele gibi hizmetinde kullanmak, Ankara Kalesinin dış duvarları gece yıkıp, taşlarını zorla çektirtmekle yapmıştı (33).

Bütün çabalara rağmen, özel çiftliklerin kurulduğunu, fakat, XVIII. yüzyılın sonlarında, gene de bu tip çiftliklerin kurulmaması için tedbirlerin alındığını görebilmekteyiz. 1796 Mayısının başlarında Anadolu'nun orta koluna yollanan ve Ankara sicil defterine de kayd edilen bir "emr-i şerif" özel çiftliklerin kuruluş nedenlerini ortaya koymakta ve getirilen tedbirleri söz konusu etmektedir. Buradan anladığımıza göre, çiftliklerin kuruluşuna neden olan sebep değişmemiştir. Eskiden köy olan yerlerin sonradan çiftlik olması" mugâyir-i defter-i hakânî ve menâfi'-i kânûn" olduğu halde, Edirne, Keşan civarı ve diğer mahallerdeki köylerin reayası bazı murabahacılara "tefeciler" borçlanıp, mahkemelere başvurmuşlar ve sahibi oldukları araziye ve emlâki, borçlandıkları kişiye belirli bir ücret karşılığında hakimden hüccet alıp, hüccet karşılığında satmışlardır. Bunun sonunda da her yerde çiftlikler teşekkül etmiştir

(29) Ankara Şr.Sc.153, Vs.173

(30) Ankara Şr.Sc.156, Vs.211, Ankara Şr.Sc.157, Vs.238, Ankara Şr.Sc.159, Vs.262, Ankara Şr.Sc.160, Vs.266, Ankara Şr.Sc.164, Vs.178

(31) Ankara Şr.Sc.148, Vs.343, Kayseri Şr.Sc.180, sh.127, Ankara Şr.Sc.190, Vs.294, v.b.

(32) Sarı Kadı oğlu Şakir Efendi Çiftliği: Ankara Şr.Sc.175, Vs.219. Ankara'da Mimar-zadenin pekçok çiftlikleri bulunmaktaydı v.b.

(33) Ankara Şr.Sc.175, Vs.188

(34). Bu sebebdan dolayı, çiftliklerin ortaya çıkış sorunu, I. Ahmed devrinde de olduğu gibi olup, durumda bir değişiklik olmamıştır. Demek oluyorki, reaya ekonomik sıkıntıdan kurtulamamış ve bu durumda köyünü gözden çıkarınca çiftliklerin sayısı artmıştır.

1796 mayısının başlarında, hatt-ı hümayûndaki hususlara göre düzenlenen bu emirde, köylere sahip olan reayanın ev ve arazilerini "bilâ-emr-i alî" istedikleri kişiye ferağat etmek için mahkemelere gidip hüccet almamaları için 1209 (1794-1795) senesinde fermân-ı alî çıkarıldığı halde, buna riayet olunmadığı ve reayanın arazi ve malını satma yolundan dönmediği de anlatılmaktadır (35). Bütün tedbirlere karşın, köylerdeki reaya İstanbul'a gelip, borçlarını ödemek amacıyla mallarını sattıklarını, satın alan şahsın bu emlâkı zapt etmesi maksadıyla "hüccet" verilmesini temin için fermân çıkarılmasını sağlamak düşüncesiyle, İstanbul'da dilekçe ile başvurma yolunu tercih etmişlerdi. III. Selim, bunun üzerine, bundan böyle, köy reayasının malını satmamasını ve sattı diye hüccet verilmemesini, köylerin çiftlik olmamasını istemişti. Bunun için de, bu düzenin "Defter-i hakânî" kalemine yazılıp ve taşradaki gerekli yerlere bu durumu bildiren "evâmîr-i şerîf"lerin çıkarılması konusunda bir hatt-ı hümayûn yayınlamıştı. Bu hatt-ı hümayûn Rumelinin üç koluna ve Anadolu tarafına yollanmıştı. III. Selimin aldığı tedbirlerle, böylece çiftliklerin önüne geçileceği umulmuştu. Eğer yanlışlıkla hüccet verilir ve fermân istenirse, bu konudaki yazı kaleme ulaştığı an bu işlerin yasak olduğu ilgili kişiye bildirilecekti. Bu düzen, Divân-ı Hümayûn Kalemine kayd, Baş Muhasebe, baş mukata'akalemleri ve Defterhane-i Amireye ayrı ayrı yollanacak, taşradaki mahkeme sicillerine işlenip, ilgili olanlara ilân edilecekti (36).

1797 senesinde, Adana, Antakya, Bilecik kadıları bu fermânın kazalarında okunduğunu bildirmekteydiler (37). Adana Kadısı, 13 Nisan 1797'de yazdığı ilâmda, hatt-ı hümayûnda bahsedilen hususları kapsayan ve tatarlardan Halil vasıtasıyla gelen fermânın sicile kayd edildiğini ve ileri gelenlerin önünde okunduğunu ve Adana'da eskidenberi böyle bir işlemin olmadığını belirtmekteydi (38). Antakya Kadısı Osman'da 16 Mayıs 1797'de aynı hususları tekrarlamaktaydı (39) Bilecik Kadısı Ahmed Hilmi ise, 14 Mayıs 1797 tarihli ilâmında aynı hususları açıkladıktan sonra, kazalarında "mücerred çiftlik itihazi ve kadîm kurâ ahalisinden düyûnu mukâbelesinde arazi ve emlâkın huzûr-u mahkemede bâ-hüccet" ile satan olmadığını, eğer olursa, bundan sonra İstanbul'a duyurulacağını herkesin kabul ettiğini belirtmekteydi (40).

(34) Ankara Şr.Sc.189,Vs.225 Vesika:3

(35) Ankara Şr.Sc.189,Vs.225 Vesika:3

(36) Ankara Şr.Sc.189,Vs.225 Vesika:3

(37) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet Dahiliye. 3929

(38) Cevdet Dahiliye. 3929-A Vesika: 4, Fotokopi 2.

(39) Cevdet Dahiliye. 3929-B, Fotokopi 3, Vesika. 6.

(40) Cevdet Dahiliye. 3929-C, Fotokopi 4, Vesika 5.

Hernekadar bu üç şehirde emlak satımı karşılığı hüccet alınarak çiftlik kurulmadığı hususu belirtilmekte ise de, hatt-ı hümayûndan da anladığımız üzere, diğer şehirlerde çiftlikler kurulmuş ve işlemektedir. Esasen, diğer belgeler de bunu doğrulamaktadır. III. Selim hatt-ı hümayûnunu bu tip işlemlerin önlenmesi için çıkarmıştır.

Devletin Antakya'ya yolladığı fermân ve 1797 de yazılan ilâmdan anladığımıza göre, Edirne ve Keşanda reayanın tasarrufunda olan emlak ve arazi, zengin kişilerce satın alınmış ve mahkemeden de mübaya'a hücceti elde edilmiş ve köyler çiftlik haline getirilmiştir. Anadolu'da da, XVIII. yüzyılda böyle kurulmuş pekçok çiftliğin olduğu belgelerle tesbit edebilmekteyiz.

b) Göçlerin sürekliliği ve Doğurduğu zararlar =

Muhakkak olan şudur ki, göçlerin Osmanlı Ülkesinin harap olmasında büyük zararı olmuştur. 1720 Aralığında Karesi (Balıkesir) Sancağına yazılan fermânda, göçlerin taşradaki zararları çok açık olarak dile getirilmektedir. Anadolu yakasında, emlak ve araziye sahip müslüman ve hiristiyan reayadan bazıları üzerlerine düşen "rüsûm-u raiyyet"i vermemek ve reyalıktan kurtulmak amacı ile "ziraat ve hirâseti terk ve kadîmi yerlerinden ve yurtlarından" kalkıp, İstanbul'a gelmişlerdi. Bunun sonunda şu zararlar ortaya çıkmıştı:

1—Hasların, vakıfların, zeametlerin ve timarların mahsûllerine zarar ve noksanlık meydana gelmişti.

2—Göçedenlerin üzerine düşen vergiler geride kalan reayaya yüklenmiş ve geride kalanlar perişan olmuşlardır.

3—İstanbul'da kıtlık meydana gelmiş, yangın gibi pekçok kötülükler ortaya çıkmıştır. Bu yüzden göç ile İstanbul'a gidenlerin geriye vatanlarına dönmeleri için tedbirler alınmış, İstanbul'a olan göçlerin önü alınmak istenmiştir (41). Ayrıca, İstanbul'a gelenler eski sanatlarını burada sürdürdükleri için, eskiden yaptığı eşyalarla ilgili vergileri, İstanbul halkı vergi vermediği için vermemişler, bu yüzden devletin geliri iyice azalmıştır.

Avarız ve nüzul vergilerinden kurtulmak isteyen reaya çoğu kez yerini terkeder ve izini kaybettirirdi. Bunu önlemek için çıkarılan adâlet-nâmelerde bir işe yaramazdı. Bu göçler, özellikle, İstanbul, Edirne, Bursa gibi büyük şehirlerle oluyordu. İstanbul'a olan göçlerin durdurulması ve İstanbul'a göçenlerin geri gönderilmesi büyük sorun teşkil ediyordu. (43). Göçedenlerin vergisini de

(41) İstanbul Topkapı Sarayı, Saray Arşivi, Balıkesir Şr.Sc.714,Vr.45-B

(42) Özkaya, Yücel:Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık; Ankara,1977,sh.87-92

(43) Aktepe,Munir;18.Asrın İlk Yarısında İstanbul'un Nüfûs Meselesine Dair Bazı Vesikalar, İstanbul, 1958, Tarih Dergisi, sayı.13,sh.1-2 Süleyman İzzî, İzzî Tarihi, C.II,sh.169.birkaç senedenberiden seferler nâdeniyle "kesret-i tekâlifî bahane iderek, gerek Anadolu memleketlerinden ve gerek Rumeli caniblerinden re'aya ve ırgad ve erazil ve evgad ve göçebe ve ekârâ makulesi tevâif-i muhtelifat" İstanbul'da kalabahğa ve çeşitli yağmalara, eşkiyalıklara sebep olmuştur.

geride kalan reaya ödemek zorunda kaldığından, geride kalanlar büyük zorlukla karşılaşıyorlardı. Bu yüzden gideli ve yerleşeli on sene olmayan reayanın geri döndürülmesi için büyük çaba sarfedilmekteydi. Göç edenlerin bazıları göç ettikleri yerin voyvoda ve zabıtlarına "ispence" ve "Resm-i bennâk"larını bundan sonra vereceklerini söylemekte ve bu görevlilerin de aç gözlülüklerinden dolayı bunlar geriye dönmekten kurtulmaktaydılar. Sonradan da, bunlardan "ispence" ve raiyyet vergisi dahi alınmaz oluyordu. Bu yüzden, 1715 eylülünde, Bursa Kadısına yollanan ve sağ koldaki görevlilere hitâp eden fermânda, memleketin düzeni için, yerini terketmiş, başka yerlere yerleşmiş reayanın eski yerlerine gönderilmeleri emrolunmuştu (44). Ama, gene de göçlerin önü bir türlü alınamamıştı.

17. Yüzyıl ortalarında, Anadolu'daki vilâyetleri gezen seyyahlar, gezilerinde rastladıkları terkedilmiş köylerden ve bunların çokluğundan bahsetmektedirler. Bu nüfûz azalması, mâlikâne sistemi ile bir an için önlenmiş, ya da hiç olmazsa geciktirilmiş olmasına karşın, 18. yüzyıl boyunca, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında büyük ölçüde hızlanmıştır (45).

İstanbul'a gruplar halinde gelenler, mahalle, çarşı, pazar aralarında ve diğer yerlerdeki bekar odaları, tahta evleri, kiracı odaları ve diğer yerleri seçmekte ve buralarda boşuna zaman öldürmekteydiler. Bunu önlemek için yeniden gerek kargir ve gerek tahta evler yapılması için kimseye için verilmeyip, bundan böyle mevcut evlere fazla eklerin yapılmaması, İstanbul'a bağlı çarşı ve pazar içlerinde, mahalle aralarında meçhul şahıslara esnaf dükkanlarının yaptırılmaması ve bunlara sattırılmaması, mevcûd bekâr odaları sakinlerinden birisi yasa dışı harekette bulunur ise, cezalandırılmaları, bu olayların ortaya çıkmasından, hancıların ve odacıların yakalanması gibi çarelere başvurulmuştu (46). İstanbul'a gelenlerin pekçoğu, şahsi davaları ve timâr ve zeamet tevcihi için alaybeylerinden izin alarak gelmekte idiler. Bu arada görevi olmayanlar da gelmekteydiler. Arzlar ve dilekçeler ile "hilâf-işer" ve mugâyir-i kânûn" hususlarını göremeyenler, geriye vilâyetlerine dönmekte, hanlarda ve bekâr odalarında kalmaktaydılar. Bir-iki adam ile iş ile ilgili konuları görmeye gelmek yeterli iken, yirmi ve hatta daha fazla kişi ile gelenler olmaktaydı. Bunun için, bunlara izin verilmemesi, alaybeyi arzı olmadıkça, kadı ve diğerlerinin arzı ve arzuhalleri ile bundan sonra kimseye zeamet ve timar verilmemesi, şer'-i şerîf ve yasalara uygun davaları görmek için bir-iki kişinin

(44) Bursa Arkeoloji Müzesi, Mudanya Şr.Sc.D/3, Vr.48-B

(45) İstanbul'a olan bu göçler için bak: İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet Dahiliye.3925, 1167, 1401, 3505, 3925, 4125, 13078 v.b.

(46) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri: 140, sh.6

gönderilmesine izin verilmesi kararı her yerde duyurulmuş idi. 1732 Temmuz başlarında, bu belirttiğimiz hususlar dışında ev göçü ile İstanbul'a gelinmesinin yasak olduğu açıklanmaktaydı (47). Gelenler de geriye gönderileceklerdi. Bu konuda Anadolu yakasına ve İznikmid'e de hükümler yazılmıştı (48).

İstanbul'a olan göçleri önlemek amacıyla, Anadolunun orta kolu görevlilerine hitâp eden 1734 tarihli fermânla da önemli tedbirler ortaya konulmuştu (49). Anadolu tarafından bazılarının ev göçü ile İstanbul'da gelip-yerleştikleri, bazılarının da rençberlik ve diğer yollarla gelip-gittikleri ve kazançlarında kolaylık gördüklerinden, bunları gören diğer reaya da yerlerini yurtlarını bırakıp, İstanbul'a gelmekte ve durumu böylece açıklamaktaydılar. Bu yüzden de, "rüsûm ve aşar ve sâlyâne ve cizye" veren binlerce reaya vilâyetlerinden kaçıp, İstanbul'da oturmaya başlamışlardı. Bunun sonucunda da, İstanbul'da" mekûlât ve melbûsât ve sâir levâzım" a ait eşyaların da değerleri eskiye göre, iki kat daha artmıştı. Bu yüzden İstanbul'da sıkıntı çekildiği gibi, ziraat ile ilgili yerler de boşaldığından mahsul eksik olmuş ve "rüsûm ve sâlyâne ve imdâd-ı seferiyye ve hazeriyye ve cizye-i şer'îye verenlerin hisseleri aherlere" yüklendiği gibi bu durum vali ve hakimlerin ve muhassılların da gelirlerine de zarar vermişti. Bunu önlemek için "evâmîr-i şerîf" götüren mübaşirlerin herbiri vardıkları kazalarda meclis-i şer' de halkı toplayarak, âyân, iş erleri ve halka bundan böyle İstanbul'a "bilâ-emr-i şerîf" ev göçü yapılmamasını duyurmakla görevlendirilmişti. Ev göçünü önlemek için ise şu çareler düşünülmüş idi. Davası olan birtakım kişilerin davalarını eyalet ve sancak mutasarrıfları kontrol edeceklerdi. Ayrıca, vilâyetlerinde taraf taraf "katl-i müfûs ve garet-i emvâl misüllü fesâd ve habâsete" cesaretleri görülen eşkiyayı görevliler diri veya ölü, halkla birlikte anlaşılarak ele geçirecek, vali ve hakime teslim edecekler idi. Bunun dışında, aralarında boşuna "şikât" yaratarak birbirlerini cezalandırmak amacıyla "hilâf-ı vâkı" "yakınmalar için İstanbul'a gruplar halinde gelmemek ve görülmesi gerekli işler ve konular için gönderilecek adamların" ma'rifet-i şer' ve âyân-ı vilâyet marifetleriyle mîri kefilleri alınıp taraf-ı şer' den yedine i'lâm ve vülât ve hükkamdan cümlenin davaları olunursa cümle ma'rifetiyle" görülecek, birkaç adamın davası olursa ahalinin bazılarına mahzar verilmedikçe İstanbul'a arzlar ile gelip yakınmaya gelmeyecekler, hangi husus için olursa olsun Divân-ı hümayûna kazalardan iki kişiden fazla kişinin gönderilmesine izin verilmeyecek, müzevir olanların hakkından gelinecek, vilâyet valisinin buyrulduşuna her zaman uyulacaktı. Bütün bunlara karşın, gene de, İstanbul'a ev göçüyle arsız ve mahzarsız kefilsiz gelenlerin olduğu anlaşıl-

(47) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Çankırı Şr.Sc.9,sh.56,İstanbul Başbakanlık Arşivi,Mühimme Defteri.143, sh.24

(48) İstanbul Başbakanlık Arşivi:Mühimme Defteri.144,sh.41,Bu konular için bak:Refik, Ahmet,Eski İstanbul, İst.1930.sh.56.1105.v.b.

(49) Konya Mevlânâ Müzesi., Karaman Şr.Sc.282,sh.22

makta olduğundan, bu tip gelmelerin önünün alınması istenmekteydi (50).

İstanbul'a olan göçlerin bir diğer zararını da burada belirtmekte yarar vardır. Çeşitli şehirlerden ve kasabalardan İstanbul'a gelenler, artık bağ ve gümrük alınan malları İstanbul'da işlemeye başlamışlar ve böylece bu eşyalardan alınacak gelir de kaybolmuştur (51). 1720 Ağustosunda yayınlanan fermânda, bir süredeneri İstanbul'a çoluk-çocuğuyla gelenler yüzünden, civarda reayanın kalmadığı, memleketin harap olduğu, eski yasa gereğince yerleşeli on sene olmayıp, avarıza kayıd olmayanların eski yurtlarına gönderilmeleri, İstanbul'a gelenlere izin verilmemesi için valiler ve kadılar uyarılmıştı (52). Bu konuda 1721 Ağustosunda Anadolu valisi Vezir Ali Paşa'ya da bir fermân yollanmıştı (53). Özellikle, 1736-1739 savaşları sırasında reayanın her biri perişan olup, çiftlerini terkle, vergi ödemeyip, kazanç sağlamak için İstanbul'a gelmişlerdi. Bunlar, bazı dükkanlara ve hanlara yerleşip, hem İstanbul halkının sıkıntı çekmesine ve hem de devlet gelirinin düşmesine, üstelik de isim ve şöretleri belirsiz olarak eşkiyalara ortaklık yapmakta ve karışıklıklara neden olmaktaydılar. Bundan dolayı, İstanbul, Üsküdar, Galata, Tophane, Ortaköyden, Boğazhisarından Kavaka kadar olan çarşı ve mahalle aralarındaki hanlar ve dükkanlar, hamamlar ve bütün evlerin "ma'rifet-i şer' ve mahalle imamları" aracılığıyla teftiş edilip, aranması istenmişti. Araştırma sonucunda on seneden fazla oturmamış olanlar geri gönderileceklerdi. Bu konuda "evâmîr-şerîf" de çıkarılmıştı. Çalışmalar sırasında, Sadrazam ve dergâh-ı alî yeniçeri ağası Hasan Paşa birlikte Bezazistan yakınındaki bazı yerlerde birkaç tane hanı basıp, bu tip kişileri yakalamışlar, bunları derhal kayıklara bindirip, Üsküdar ve İznikmid (Izmit), oradan da vatanlarına yollanmasını görevlilere duyurmuşlardı (54). 1739 da çıkarılan "evâmîr-i alî" de belirtildiği üzere, o seneki eyâlet ve sancak mutasarrıflarının çoğu seferde olduklarından eşkiya ortalığı boş bulmuştur. Haram-zade ve kutta'-i tarik eşkiyaları halkı rahatsız etmekte (55), bu da onların yerlerini-yurtlarını terk etmelerine neden olmaktaydı. Bu arada, Karadeniz yöresinde İstanbul'a göçmek isteyenlere gemi kaptanlarının taşımacılık yolu ile yardımda bulduklarını da saptamaktayız. İstanbul'a ev göçünün kesin surette yasak olduğu bilinip ve bu konuda değişik tarihlerde fermân ve hükümler yinlendiği halde, Musa adlı gemi serisi, gemisiyle Trabzon'dan altıyüzden fazla kişiyi ev göçü için gemisine bindirip Karadeniz Ereğli'sine çıkarmış, Ereğli halkı bu işlemin "emr-i alî" ye aykırı olduğunu bildirip, gemiyi bağlamak istediklerinde, geminin bağlarını çözen "marin" gemi ile kaçmış, bu durumda

(50) Karaman Şr.Sc.282,sh.22

(51) Mehmed Raşit, Tarih-i Raşit, İstanbul, 1282, c.5, sh.178-179

(52) Mehmet Raşit, Tarih-i Raşit, İstanbul, 1282, c.5, sh.315-316

(53) Ankara Şr.Sc.84. Vs.838

(54) Tarih-i Sami ve Suphi ve Şakir, İstanbul, 1198, c.1.sh.156 aynı hususlar XIX. ncu yüzyılda görülmektedir: Tarih-i Asım, I, sh.138-140, Tarih-i Cevdet, İst. 1303, c.8, Sh.61.

(55) Tarih-i Sami ve Suphi ve Şakir, c.1,sh.148

göç edenler iskelede kalmış ve durum İstanbul'a iletilmişti. Bunun üzerine, gemi sahibinin bulunduğu yerde yakalanması, geride iskelede kalanların kendi istekleriyle eski yurtlarına dönmeleri Bolu Voyvodasına, Bolu ve Ereğli kadılarına duyurulmuştu (56).

Kıbrıs'tan da Anadolu'ya göçlerin olduğunu bilmekteyiz. Kıbrıs'taki bir kısım halk, vali ve mütesellim zulmünden dolayı Karamana göç etmekteydiler. Bunlar, on sene önce buraya yerleştiklerini öne sürerek vergi affından bahsetmekteydiler. Bunu gören, Kıbrıs'ın geri kalan halkı da göç etmeye hazırlanmaktaydı. Bu durum karşısında, Kıbrıs'tan Anadolu'ya olan göçü önlemek ve göç etmiş olanları da geriye gönderebilmek için 6 Nisan 1722 de Adana, Tarsus, İçel sancaklarının kadılarına hüküm yazılmıştı (57).

Ankara'ya, 1747 Ekiminin ortalarında yazılan fermânlarda, göçlerin memlekete getirdiği felâketler açıklanmıştı. Buna göre, İstanbul'a olan ev göçleri, İstanbul'da sıkıntıyı artırmıştı. Taşrayı güzel ve yaşanır hale sokmak herkesin vergilerini kolaylıkla ödemesi ile mümkündür. İstanbul'a olan göçler durursa memleketin durumu da düzelir (58). Fakat, şunu da unutmamak gerekir ki, halkın zulümden kurtulması ve güvenli, yarınından emin olması gereklidir. Ama, devlet bunu ancak emirlerle, uyarılarla yapacağını sanmakta, daha doğrusu fazlasını yapamamakta, taşraya güvenilir, kudretli, devlet otoritesini hissettirecek kişileri yollayamamakta, ya da bu tip kişileri bulamamaktadır. Bu yüzden de bütün uyarılar sözde kalmaktadır.

Anadolu halkı valilerin zulmünden, levent eşkiyasının tahriplerinden dolayı yerini-yurdunu terketmekte ve köyler yavaş yavaş boşalmaktaydı. Köy sakinleri yavaş yavaş daha güvenli olan kaza ve kasabalara yerleşmekte idiler. Haymanateyn Mukata'ası reayaları İran seferleri nedeniyle korunmasız kalmışlar, levent eşkiyaları ile kabile ve aşiretlerin hücumlarından dolayı diğer yerlere yerleşmişlerdir. 23 Eylül 1743 de İran'a açılan savaş 1746 da sonuçlanmış, ama bu tarihler arasında Anadolu'da karşılıklı çıkacak kuvvet göremeyen levent eşkiyaları halkı canından bezdirmişlerdi. Bu yüzden, Haymanateyn reayasından dörtüzyetmişbeş kişi Ankara ve civarındaki nahije ve çiftliklere göç etmişlerdi. Haymanateyn Naibi de bunu defter ve ilâm ile İstanbul'a duyurmuştu. Bu defter suretinde de görülen kişiler "rûsûm-u raiyyet ve adet-i ağnamlar"ı ödemekte ve mukataanın geliri düşmekteydi. Bu yüzden, göç etmiş reayadan buldukları yerlere yerleşilse onlar ve yeniden avarız hanesine kad olanları hariç olmak üzere, yerleşeli on sene olmayanların geri gönderilmeleri için ferman çıkarılmak gereği duyulmuştu (59). Ama buna

(56) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, 152, sh.15

(57) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet Maliye 16539.

(58) Ankara Şr. Sc. 130, sh.210, Vs. 338, Fotokopi: 1, Vesika: 1, sh. 208, Vs. 342.

(59) Ankara Şr.Sc.128, Vs.409

karşın gene de Haymana Mukataasının nüfusunda büyük bir azalma görülmüştür. Bunun nedeni göçlerin sürekli artması ve reayanın kendisini güvenli görmesi için şehirlere gitmeyi tercih etmesidir. Ankara Naibi Mehmed Emin, Haymanateyn Kazası Naibi Ali "rikâb-ı hümayûna" gönderdikleri arzlarında, Haymanateyn Kazası halkının "meclis-i şer"e gelip, eskiden kazalarının kırk-elli büyük ve yüz kırk küçük köyü kapsadığı ve bayındır olduğu, Kütahya valilerine tahammüllerine göre, imdâd-i hazeriyye ve seferiyye ve diğer vergileri ve devletin vergilerini ödemede güçlük çekmediklerini, ama, artık bunları ödeyemez olduklarını açıklamışlardı. Kapsız leventlerin istilasından, aşiret ve kabilelerin zorbalıklarından dolayı pekçok kişinin perişan, köylerinin harap olduğu, bir kaç yüz kişinin Ankara ve yakınındaki yerleri, Günyüzü ve diğer kazaları vatan edindikleri, malların ve arazilerin terk edildikleri bilinmektedir. Haymanateynin köy sayısının çok azaldığı, büyük köy sayısının 18-20 ye indiği bilinmektedir. Köylerde kalanlar ise, başka yerlere gidecek güçleri olmadığı, aciz ve hasta olduklarından buralarda kalmışlardır. Bunların, bu yüzden gerek mâl-ı miriyi ve gerek eskidenberi kazalarına düşen vergileri ödemeye güçleri yoktur. Ancak, yakın kazalara yerleşen reaya eski yurtlarına dönerlerse vergiler ödenebilecektir. Bu yüzden dilekçe ile ricada da bulunmuşlardır. 1753, 1755, 1759 tarihlerinde Haymanateyn Mukataasından göç etmiş reayanın zamana bakılmaksızın geriye döndürülmeleri yolunda yayınlanan emr-i şeriflere uyulmamıştır. 1768 de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı nedeni ile 1769 da gereken deve, katır, imdâd-ı seferiyye ve diğer vergileri Haymanateyn'e yüklenildiğinde halk bunları ödeyememiştir. Bu yüzden, Ankara ve diğer yerlere göçen reyanın, eski yurtlarına döndürülmesi için Haymanateyn Voyvodası görevlendirilmişti. Ama, Haymanateyn'de eskiden beri fitneliği ile tanınan Hacı Yunus reayayı başına toplayıp "on seneden sonra iskân hilâf-ı kânündür" diyerek emr-i alfiye aykırı hareket etmiş ve halkı kıskırtmıştı. Hazine-i Amiredeki defterler incelendiğinde, Ankara Sancağındaki Büyük ve Küçük Haymana ve civarı mukataasının (1166-1167) 1752-1754 de emaneten verildiği, konar-göçer Türkmen ve Kürt mukataasının defterde kayıtlı reayasında bazılarının hastalık nedeni ile asiy yurtlarından ayrılıp, diğer yerlere yerleştikleri ve bunların avarız-hanesine kayıtları mümkün olmadığından eski yerlerine getirilmeleri için zaman ve yere bakılmamasının muhasebede yakıtlı olduğu görülmüştür. 28 Eylül 1769 da çıkarılan emr-i ali calide deftere geçirilmemiş göçebelerin eski yerlerine döndürülmesi için 21 Aralık 1754 de emr-i şerif çıktığı 12 Nisan 1764 de de bir başka emr-i şerifin yayınlandığı "der-kenâr" da görülmüş olduğu hatırlanmaktadır ve bu reayaların eski yerlerine döndürülmesi yinelenmektedir. (60). Ama, bunun bir türlü sağlanamadığını daha sonraki senelerde çıkarılan emr-i şeriflerden de tesbit etmekte ve köy sayısının azaldığını görmekteyiz. 16 Nisan 1795 de Haymanateynde onbeş köy kalmıştır. Bu tarihte yayınlanan fermanda, bunların vergilerini ödeyemedikleri ve bu yüzden göçetmiş reayanın geri döndürülmesi, eğer bu sağlanmazsa, geriye kalan köylerin dağılacağına belli olduğu, yerleşeli on seneyi bulmayanların eski vatanlarına

döndürülmesi, on seneyi geçenlerin yeni yerlerinde vergi ödemeleri hususunun Baş Muhasebeye yazılmasına karar alındığını öğrenmekteyiz (61). Devlet, reayanın rahat etmesini, ziraati ile uğraşmasını sağlamak için büyük bir çaba gösterememekteydi. Bütün iş görevli memurlara kalmaktaydı. Devlet, çözülmesi zor olan davalar dışındaki cizyeye ait hususların “şer‘-i şerif ve kânun-u mü-nif” ile yerinde görülmesini istemekteydi. Berat ve hüküm yenilemek için de, iki üç kişinin seçilip İstanbul’a yollanmasını ortaya koymuştu. Ama, 1756 Mayısını ortalarında Anadolu’nun ve Rumeli’nin üçer koluna yazılan fermân-da, çok sayıda görevlinin İstanbul’a geldiği ve bunların odalarda uzun süre oturarak, oda ve hanlarda boşuna kalabalıklığa neden olduklarını, bu yüzden İstanbul’da zahire sıkıntısının çekildiğine ve toprakların da boşta kaldığını, bu yüzden İstanbul’a fazla insan gönderilmemesi hususları yer almaktadır (62).

Halka eziyet eden, canından bezdiren görevlilerden bir bölümü de mübaşir lerdirdi. 1751 Ağustosunda ve 1755 Nisanında, mübaşirlerin bir-iki ençok beş kişi gönderilmesi ve giden mübaşirin bedava yem-yiyecek ve başka şeyler istemesi, görevli olduğu davada taraf tutmaması, hak ve adalet üzere işlem yapması, hakimlerin de fazla para istememeleri üzerinde durulmaktadır (63).

Devlet göçedenlerin eski yerlerine dönmeleri için on sene bir yerde oturma kaydını bile bir ara kaldırmıştı. Akşehir halkı birer bahane ile eski yurtlarını terk ederek çoluk-çocuklarıyla Manisa, Kuş Adası, İzmir, Bursa ve yöredeki kasaba ve köylere yerleşmekteydiler. Ev ve dükkanlarını terkedip, başka yerlere yerleşen bu reayanının eski yerlerine nakl ve iskânları için çıkarılan adalet-nâme, bunların yeni oturdukları kazalarda bazı derebeylere dayanarak “bizler memleketimizi terk ideli beş-on senedir” olmuştur “bizler gitmeziz” diye karşı koymalarından dolayı bir işe yaramamıştı. 1757 Kasımının İlk günlerinde yazılan “fermân-ı alişân”dan anlaşıldığına göre, Akşehir’de geride kalanların vergileri ödemeye kudretleri kalmamıştır. Akşehir halkının çoğu, kendi günlük kazançlarını sağlamada bile güçlük çekmektedir. Bunun sebebi buradan göçenlerin vergilerini de geride kalanların ödemek zorunda olmasıdır. Bunu önlemek amacı ile, çıkarılan bu fer‘mân da, Akşehir’i terkedendenlerin sene ve zamana bakılmaksızın buldukları yerlerden kaldırılıp, eski yerlerine nakl ve iskan olmaları, bunun için de “ma‘rifet-i şer‘” ile atanan mübaşirin herkes ile birlikte çalışması emrolmuştu (64).

4 Aralık 1757 de, Anadolu’nun ve Rumeli’nin üç koluna da yollanan adalet fermânı, perişan olan reayanın yerlerine iskân ettirilmesi ve rahatları için

(61) Ankara Şr.Sc.187,Vs.185

(62) Kastamonu Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Tosya Şr.Sc.179,Vs.134,sh.84

(63) Kastamonu Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Tosya Şr.Sc.269,sh.113

(64) Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Şr.Sc.175/319,Vr.128

evâmir-i şerîf" dışında salyâne alınmamasını, rüşvetin önlenmesini ortaya koymakta ve bu hususları yinelemektedir (65). Haziranında da, İstanbul'a iş sahiplerinin dışında kimsenin gelmemesi yinelenmişti (66).

İş takibi için ancak erkeklere izin verilmekteydi. Ama, İstanbul'a ve diğer yerlere, erkeklerin yanlarına kadınlarını da alarak geldikleri görülünce, buna da bir çare düşünüldü. Çünkü, Egin Kazasının Enek Köyündeki erkeklerin emr-i alfiye aykırı olarak, kadınları ile İstanbul'a ve diğer yerlere gittikleri, geride kalan halkın ağır vergiler altında ezildiği ve göçedenlerin geri döndürülmesini istediklerini bilmekteyiz. 1777 Nisanı sonlarında emr-i alfi çıkarıldığı halde buna uyulmamış, Egin Naibi de ilâmında "bilâ-maslahat" bazı kişilerin kasaba ve köyleri terk ederek, kadınları ile göç ettiklerini bildirmiş, bunun üzerine 1786 Aralığı sonunda, buradan, İstanbul'a ve diğer yerlere ev göçü yapılmaması duyurulmuştu (67).

1776 Nisanı sonlarında, Anadolu'nun sağ kolundaki görevliler ile Erzurum Kadısına yollanan fermân ile Sadrazam ve Yeniçeri Ağası mektubunda göçlerin zararları çok iyi dile getirilmektedir. Ziraat ve işleri, geçimi ile uğraşmaları gerekli ve vergilerinin yasalara göre eşit ödemeleri şart olan reayanın bir yolunu bulup, İstanbul'a geldikleri gibi, bir-iki sene bekledikten sonra çocuk-çocuklarını da İstanbul'a getirttikleri, böylece, bunların üzerine düşen vergilerinde geride kalan aciz kişilere yüklendiği ve "cizye ve emvâl-i mîriye ve vâridât-ı beytü'l-mâlin noksanına müeddî ve timâr ve zeamat ve mukata'at es-hâbın nân-parelerinden hâsil olacak aşar ve rüsûmlarının izmihlâl ve inki-tâ'ını mültezim ve Darû's-saltanat-ı seniyemde izdihâm ve kesret ve nüfûsu mucceb olduğu sem'-i çâhânem olub" bunan böyle, vezirlerin, beylerbeylerinin, sancakbeylerinin, kadıların, âyânların, zabitlerin ve diğerlerinin ev göçüne izin vermemeleri açıklanmaktaydı (68). Daha sonra, 1779 Mayısında, iş sahipleri dışında kimsenin İstanbul'a gelmemesi yinelenmişti gibi (69), 1784 Şubatında Trabzon Valisi Ali Paşa'ya bir hükümlerle, İstanbul'un nüfusunun çok arttığı, İstanbul'a zahirenin yetmediği bildirilmiş (70), gene, Şubat ayında ise, Kocaeli Sancağı Mutasarrıfına, İznikmid Kadısına ve diğer görevlilere yazılan hükümlerde, İstanbul'a olan göçlerin önlenmesi için, ve köprülerin tutulması yinelenmişti (71).

Elimizdeki verilere göre, Anadolu'da, XVIII. yüzyılda, nahiy ve köylerde

(65) Bursa Şr.Sc.B.175/319, Vr.128

(66) İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet Dahiliye.9655

(67) Ankara Etnoğrafya Müzesi, Egin Şr.Sc.1,sh.22, Vs42

(68) Trabzon Şr.Sc.42/1933, Vr.72,67

(69) İstanbul Topkapı Sarayı, Saray Arşivi, Trabzon Şr.Sc.1935, Vr.76

(70) Trabzon Şr.Sc.1937, Vr.75 "Canikli Ali Paşanın buyruldu su da mevcuttur". Fotokopi:5-6

(71) Mühimme Defteri:182,sh.51

avarız ve nüzul hanelerinin sürekli düşüşü, reayanın kendini daha emin bir yere atması ve daha önce belirttiğimiz nedenler ile vergi ödeme yükümlülüğünden kurtulmak istemesinden ileri gelmektedir. Haymanateyn Kazalarının 40-50 büyük köyünün birden 18. yüzyılda 18-20 köye inmesinin nedeni de bundan ileri gelmekteydi.

Kadınların İstanbul'a gelmesi yasaktı. Ama, buna uyulmadığı da sık sık görülüyordu. Egin Naibi Mustafa'nın ilâmdan Eginin Enek Köyü halkının İstanbul'a yolladıkları dilekçeden, kasaba ve köy halkından bazılarının kadınlarını da alarak ev göçü yaptıkları ve bunların geriye yollanması için emr-i alf istendiği anlaşılmaktaydı. Bunun için de, İstanbul'da 1777 Nisanı sonlarında emr-i alf çıkarılmış, durum incelenmiş, ve köy halkının kadınlarıyla İstanbul'a ve diğer yerlere göçmelerinin önlenmesi ve geri dönmeleri için 1786 Aralık ayında yeni bir emr-i şerif çıkarılmış idi (72). Ama, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında artık kadınların da yanlarına alarak göçedenlerin arttığı görülmektedir.

Göçler, en cazip şehir olarak görülen İstanbul'a, diğer şehirlere, örneğin, Bursa, Edirne'ya oranla daha çok yapılmaktadır. 1785 Ocağında ve şubatında, İstanbul'a olan göçlerin önlenmesi için Mihaliç, Bandırma, Bergama, Edremit, Balıkesir, İdincik, Manyas, İvrindi, Balya, Gönen, Ezine, Ayazmend, Biga ve İzmir'e kadar olan yerlerdeki görevliler uyarılmıştı. Hakimler, eğer bir parça akçe alarak, gizlice halkın İstanbul'a gelmesine izin verirler ve bu hareketleri sonra ortaya çıkarsa, özürlerinin kabul edilmeyeceği açıklanmaktaydı (73) Böylece, kadınların bu konuda rüşvet almalarının önüne geçileceği sanılıyordu. 1789 martı sonunda, Anadolu'nun sağ koluna yazılan adalet fermânında, kadılar ve naiplerin, şehir kethüdaları ve diğer görevlilerle anlaşarak savaş için araba, deve, katır ve bunun gibi istekleri bir kişiye iltizam suretiyle verdiklerinin anlaşıldığı, daha sonra tayin olunan fiyatın bir mislinin buna eklendiği ve reayadan zorla toplandığı, bunu şehir kethüdalarının ve mübaşirlerin aralarında paylaştıkları, kadınların ve naiplerin de "harc-ı tekâlif-i seferiyye" adıyla akçe aldıklarının belirlendiği, bundan böyle bu tip hareketlerde bulunulmaması istenmekteydi (74). Demek oluyor ki, uyarılar bir işe yaramamıştır. Her türlü devlet görevlisi halkı soymak yoluna gitmiş, halkı canından bezdirmiş, bazen de rüşvet alarak, reayanın İstanbul'a gitmesine izin vermiştir. Bu kadar sıkıntı içinde ezilen halkın yerini-yurdunu terketmesi olağan bir işlem olarak görülmelidir. Göçlerin önünün alınamadığını gösteren birçok belgenin elimizde oluşu, sorunun İmparatorluk için ne kadar büyük ve çözülmesinin ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır.

(72) Egin Şr.Sc.1,sh.22,Vesika:42 bak: Vesika: 7.

(73) İstanbul Topkapı Sarayı, Saray Arşivi, Balıkesir Şr.Sc.736,Vr.5,Vr.49

(74) Konya Mevlânâ Müzesi, Isparta Şr.Sc.177,sh.7

Çeşitli tarihlerde, Rumeli ve Anadolu'ya ev göçü olmaması hakkında fermânlar yinelenmiş ve buralardaki kaza kadıları ilâmlar ile halka bu emirlerin duyurulduğunu İstanbul'a iletmışlerdi. Rumeli'nin sağ ve sol kolundaki kazalar ve köylerin halkının ev göçü ile İstanbul'a ve diğer yerlere gitmemesi hakkındaki bir emir de Drama Mahkemesinde halka okunmuş ve 13 Nisan 1764 de mahkeme siciline geçirilmişti (75). 1792 Ocağı ortalarında ise, Ankara'ya yollanan ve Anadolu'nun orta kolundaki görevlilere hitap eden fermânda İstanbul'a ev göçü olmaması hususu yinelenmiş idi (76). 22 Nisan 1793 de de ev göçü olmaması konusundaki emrin sicile geçirildiğini Kestel yada diğer adı Nazili Kazası Kadısı İstanbul'a duyurduğu gibi, sekiz kazadan da bu konuda 1794 Haziranında ilâmlar yollanmıştı (77). Daha sonraki tarihlerde de, İstanbul'a göç olmaması hakkındaki emirler kazalara yollanmaya devam etmiştir. Bunlardan Tireye gönderilen emir, 24 Mart 1795 de Tire Mahkemesi siciline kaydolunmuştu (78).

Rumeli'deki Filibe Kazasındaki bazı köylerin elh-i zimmet reayası da dağlı eşkiyasından korkularından Eflak tarafına kaçmışlardı. 1794 Eylülü ortalarında Silistre Valisine yazılan hükümde, dağlı eşkiyasının bertaraf olunduğu, eşkiyanın yaktığı evlerin yeniden yapılması, kimseden akçe alınmaması, halkın tekâlif-i şakkadan, zecriyeden afv olunacaklarının duyurulması emrolunmuştu (79). Ama bir süre sonra dağlı eşkiyası sorunu yine kendini göstermişti. Bunun üzerine halk yine yerini-yurdunu terk eder olmuştu. Keşan Kazasına halkın yeniden yurtlarına dönmeleri için yazılan hüküme karşılık, Keşan Naibi seyyid Ebubekir 9 Kasım 1802 de yolladığı ilâmda, dağlı eşkiyası nedeni ile zorunlu olarak yerini-yurdunu terk eden reayanın eski yerlerine gelmesi, dağlı sorununun yok edildiği yolundaki emrin Sadrazam Kethüdası Mustafa ile Keşana vardığı, halka duyurulup, sicile işlendiği hususunu açıklamaktaydı (80). Diğer yerlere bu emirler yollanmış ve halk geri dönmeye çağırılmıştır. Rumeli'yi kasıp-kavuran dağlı eşkiyası şüphesiz halkın can güvenliğini ortadan kaldırmış idi. Dağlı sorunun kesin olarak çözümlendiği Mahmud II. devrinde, herkesin eski yerlerine dönmesi yinelenmişti. Bununla ilgili olarak kazalara yollanan fermânlar mahkemelerde halka okunmuş ve sicillere işlenmişti (81). Ama, ev göçlerinin önü alınamamıştır. 19. yüzyılda, özellikle İstanbul'a göçlerin olmaması hakkında emirler tekrarlanıp durmuştur (82).

(75) İstanbul Başbakanlık Arşivi:Cevdet Dahiliye.13708

(76) Ankara Şr.Sc.182,Vs.279 Vesika:8

(77) İstanbul Başbakanlık Arşivi:Cevdet Dahiliye.1401

(78) İstanbul Başbakanlık Arşivi:Cevdet Dahiliye.3995

(79) Mühimme Defteri.201,sh.34

(80) Cevdet Dahiliye.3514

(81) İstanbul Başbakanlık Arşivi:Cevdet Dahiliye.3514.Aynı fermân 17 Kasım 1802'de Keşan Mahkemesinde de okunmuş ve sicile geçirilmiştir. v.b.

(82) İstanbul Başbakanlık Arşivi:Cevdet Dahiliye:1,7,1336,3504, v.b.

Vesika: 1

Ankara Şer'îye Sicil: 130 sh. 210 Vesika: 338
İstanbul'a göçmemek üzere tenbih fermânıdır''

Düşûrun-u mükerremûn müşîrûn-u müfahhamûn nizâmü'l-alem müdeb-
biru umûru'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimu efhâmü'l-enâm bi'r-re-
yi's-sâib mümehhid u bünyâni'd-devlet ve'l-ikbâl müşeyyidü erkâni's-saadet
ve'l-iclâl el-mahfûfun bi-sinûf-u avatıfı'l melikü'l-alâ Üsküdarıdan Anadolu-
nun orta kolu nihâyetine varınca vâki' olan vüzarâ-yı izam edam-Allahü-teala
iclahum ve eazimü'l-ümerai'l-kirâm efâhimü'l-küberai'l-fihâm ulu'l-kadr
ve'l-ihtirâm eshabü vel-ihtişâm el-muhtassûn bi-mezîd-i inâyeti'l-meliki'l-mu-
vahhidîn meadeni'l-fezâil ve'l-yakîn rafiu i'lâmi's-şeri'at ve'd-dîn varisül ulû-
mü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn el-muhtasûn bi-mezîd-i inâyeti'l-meliki'l-muîn me-
vâli-i izâm zîdet fazluhum ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'adeni'l-fezâil
ve'l-ikelâm kuzât ve nüvvâb zîde fazluhum ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akran
mütesellimler ve voyvodalar ve kethüda yerleri ve Yeniçeri serdarları ve sair za-
bitan ve âyân-ı vilâyet zîde kadruhum tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsil olucak
ma'lûm olaki, mukarrer hilâfet-i aliyem olan nahmiye-i İstanbul'da fi'l-asl
sakin olanların ta'ayyüşlerinde rahat ve refahiyetleri İstanbul şehri müzahe-
me-i nâsdan himâyet ve siyânete menut ve taşra vilâyetlerin ma'mûr ve abâdan
olması dahî evâmîr-i aliyem ile vârid olan tekâlifâtın edâsında herkesin suhû-
let ve vüs'at üzere olmasına merbût idüğü cümlelerin ma'lûmu olub binaenaleyh
taşradan ev göçü gelmesinin mukaddemâ men'i külli ile men' olunması hem İs-
tanbul'da olanların vüs'at-ı hallerine ve taşra vilâyetlerde bulunan ahâli ve re-
âyânın füşhat hallerine ba'is ve Bâdî olduğu ecılden husûs-u mezbûrun men'i-
çün etrâf ve eknâfa bu ane dek defa'at ve kerratiyle evâmîr-i şerifem ısdâr ve
irsâl ve vülât ve hükkâmda bu bâbda iğmâz ve teâmi üzere olanlar nev-be-nev
te'dîb ve güşü-mâl olunmada terk-i imhâl olunmuşiken bu vakitlerde taşradan
bilâ-fermân ev göçü ile gelen ba'zı kimesneler ahz olunmalarıyla istintâk olun-
duklarında kimisi vâli-i vilâyetin ve kimi kuzât ve nuvâbin ve âyân ve mürâ-
bahacı gürûhlarının mezâlim ve te'adîlerine takat götüremediginden nâşî
memleketimizi terk idüb gelmişizdir deyü takrîr itmeleriyle bu mişüllüler
bi'l-cümle buldurulub vatan-ı egerçi ircâ' ve irsâl olunmuşlardır. Ancak, fimâ-
ba'd taşra vilâyetlerinde bilâ-fermân ev göçü ile bir ahad ve bilâ-maslahaten
bir ferd İstanbul'a gelmemek ve gelur ise mahallât imamları mahâllelerini her
bar teftiş iderek zabıtâna haber virüb ahz ittirmek ve tutulan kimesne hîn-i
istintâkda eger vâlive kuzât ve âyân ve mürabahacı gelmelerinden şikâyet ider
ise şikâyet itdiği imadde sırren ve hufyeten istiknâh ve istiksâ olunub sahih ol-
duğu suretde vülâtdan ise eşedd-i ukûbet ile tenkîl ve te'dîb ve kuzâtdan ise azil
ve cerîde-i kazadan ismi hak olunmağla iktifâ olunmayub kalâ-i ba'ideye mü-
ebbeden habs ve kal'ebend ile tagrîb olunacakları ve âyân ve mürabahacı
gürûhundan iseler bilâ-aman katl ve mal ve emlâkları mirîden zabt ve saire
muceb-i ibret kılınacakları ve eger şikâyet iden şahs ba'de'l-tefahhus kavlinde
kazib olur ise bilâ-amân siyâseten eşedd-i cezâ ile anın katl olunacağı hassaten

kariha-i sabihâ-i mülûkânemde tashîh ve takrîr olunmak hasebiyle ba'de'l-yevm bi'l-cümle memâlik-i Anadolu ve diyâr-ı Rumeli'nde olan mahallerde herkes bu vecihle amel ve hareket ve zerre kadar hilâfından gayetü'l-gaye tehaşî ve mücânebet eylemeleri babında müceddeden fermân-ı hümâyûn celâlet-makrunûm şeref-bahşa-yı sūdûr olmağın Anadolu ve Rumeli'nin üç kollarına başka başka evâmir-i şerîfemle keyfiyeti tenbîh ve te'kîd olunmağla senki müşâr ve sa'ir mûnâ-ileylicsiz size dahi işbu fermân-ı alişânım ısdâr ve Sadrazam ağalarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ali zîde kadruhu ile irsâl olunmuşdur. İmdi vüsûlünde emr-i şerîfimin birer suretleri herbiriniz mahkemelerinizde sicillata kayd ve sebt ve mazmûn-u münîfî ilâ Maşallahüteala düstûru'l-amel tutulmasına mübâderet ve mu cebiyle daima amel ve hareket ve herbiriniz taht-ı hükümet ve kazalarınızda olan ulaklara havale gûşun basiret iderek bundan sonra bir ferdin bilâ-fermân ev göçü ile ve bilâ-maslahat Der-Sa'adetime gelmesine ruhsat ve cevazdan be-gâyet mübâ'adet idüb eger ba'de-ezin bu nizâmın hilâfına hareket ider olur ise sa'irleriniz davacı olarak ala-eyyi-hal men' ve zecre ihtimâm ve memnû' ve mütezeccir olmaz ise haklarından gelinmek üzere keyfiyetini derhal bu tarafa arz ve i'lâm ve ser-mû hilâfından herbiriniz gaye-tül-gaye ittikâ tam eylemeniz babında fermân-ı alişânım sâdir olmuşdur. Buyurdumki vüsûl buldukda bu babda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sūdûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ ve lazımu'l-itisâlimin mazmûn-u itâ'at-makrûniyle amîl olub hilâfından be-gâyet hazer ve mücânebet eyleyesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimâd kılarsız. Tah-riren fî evasis-ı şehri-şevval sene sittin ve mie'te ve elf Konstantaniyya El-Mah-ruse.

Vesika:2

Ankara Şr. Sc.131. sh.10 Vesika: 287

Emirü'l-ümerâi'l-kirâm kebirü'l-küberâi'l-fihâm zevî'l-kadr ve'l-ihtirâm sahibü'l-izzi ve'l-ihtişâm el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti'l-meliki'l-alâ bervech-i arpalık Ankara Sancağı Mutasarrıfı (boş) dâme ikbalehu ve kıdveti'l-emâsil ve'l-akran Yeniçeri Zabiti ve âyân-ı vilâyet zîde kadrum tevki'-i refî'-hümâyûn vâsil olucak ma'lûm ola ki, asitâne-i sa'adetim ahalisinin ekvât-i zarûriyelerine muzâyaka vuku'undan zâhâir için bir veya iki sahih-i erbâb-ı mesâlih ile İstanbul'a zahire ve emti'a ve eşyâ götüreren tüccardan ma'ada bilâ-emr-i şerîf ev göçü ve bilâ-maslahat gelmek murâd idenleri beru tarafa salıvirilmeyub geru vilâyetlerine iâde ve ircâ' ile memer ve ba'berlerin fazlasıyla ihtimâm ve dikkat olunmak halâtı bundan mukaddemce evâmir-i şerîfemle kol kol cümleye tenbîh ve te'kîd ve enzâr ve tehdîd olunmakdan nâşi sizki mîrmîrîn ve sâir mûmâ-eliyhimsiz emr-i memuriyenize fevriye ve dikkat ve havza-i hükümetinizde olan memer ve ma'berlerin fermânım olduğu vechile muhafaza ve hırsetine sarf-ı makderet eylemeniz lâtım iken bu esnâda memer ve ma'berlerden başıboş ba'zı eşhâsın mûrûr ve ubûrlarına ruhsat virildiği haberi virilmekle

mültezim-i şahânem olan böyle emr-i hatîrde rehâvet ve taksire cesaret idenlerin bilâ-aman haklarından gelinmek egerçi lâzım gelüb, ancak, ba'del-yevm kemâl-i basiret ve intibâh üzere hareket ve bir daha kusur ve tekâsülünüz zuhûr idecek olur ise bilâ-aman mücâzâtı müşâhade ideceğinizi yakinen bilerek me'mer ve ma'berlere ale'd-devâm nezâret ve dikkat ve bu bâbda kat'an igmâz ve te'amiye ruhsat göstermeyerek herbiriniz basiret ve ihtimâm üzere hareket ve bu tenbih-i hümâyûnumla tenbihi iktizâ idenlere her-bâr ifade ve i'şar ile daima ve müstemirren fermân-ı hümâyûnumun icrâsına bezl-i miknet eylemeniz şartıyla bu def'a imhâl olunub yalnız tehdîd ve tevbih ile iktifâ olunmağın i'lâmen ve ifhâmen ve te'kîden ve ikdâmen işbu emr-i şerîfim ısdâr ve (boş) ile irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde besvesh-i meşrûh işbu nizâmın devâmına herbiriniz nezâret ve ihtimâm ve emr-i şerîfimin icrasına sa'y ve ikdâm eylemeniz kat'a matlûb-u hümâyûnum idüğü ma'lûmunuz oldukda bundan böyle dahi ol-tarafda olan memer ve ma'berlerin mahafazâsında dakika fevt itmeyüb leyl u nihâr hıfz ve hırâsete dikkat ve Asitâne-i sa'adetime ecnâs-ı zahâir ve odun götürenleri ve tüccar makûlesi ve sahih-i erbâb-ı mesâlihde yedlerinde senedi olan bir veya iki nefer zimmiden ma'ada ev göçü ve aher vecihle bilâ-maslahat ve bilâ-emr-i şerîf Asitâne-i Sa'adetime gelmek murad idenleri bir hatve beru taraflara gelmege salıvermeyüb geru geldikleri mahalle i'adeye müsâra'at ve kezâlik bu tarafda vilâyetlerine gönderilen ve nefy ve iclâ olanları dahi salıvirmeyüb bu husûsun ale'd-devâm temşiyet ve nizamına sarf-i mezîd kudret eylesin. Şöyle ku bu husus (un) intimâmı vâcib olan mevâddan olub bi'd-defe'at evâmîr-i hümâyûnumla cümleye tenbîh olunmuşken bundan sonra dahî tama-ı hâma tabi'yyet veyahud rehâvet ve gaflet sebebiyle bilâ-emr-i şerîf ve göçü ve başıboş ve bilâ-maslahat bir ferdin beru tarafa murûruna ruhsat verildiği haber alınur ise Asitâne-i Sa'adetimde teftiş ve tefahhus ile ol-makûle olanlar buldurulub ba'de'l-istintâk haklarından gelineceğinden gayri kankı memer ve ma'berde ubûr eylerler ise o mahallin hükkâmı ve zâbitânı için gazab-ı intîşâr-ı hüsrevânemden necât ve halâ bir vecihle mutasavver olmayub bilâ-amân mücâzât olunur. Ana göre kemâl'i intibâh ve basiret üzere hareket ve ser-mû hilâfından gaye'tü'l-gaye tehâşî ve nücânebet olunmak bâbında fermân-ı alîşânım sâdir olmuşdur. Buyurdun ki (boş) vüsûl buldukda (sh.109) bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yefte-i sudûr olan fermân vacibül ittibâ' ve lazimî'l-intisâlimin mazmûn-u ita'at-makrûniyle amel olub hilâfından gayetü'l-gaye tehâşî ve mücânebet eylesiniz. Şöyle bilesiz alamet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahîren fî evâsıt-ı cemâzi'l-ahir sene isna ve sittin ve miete ve elf. Kostantaniye El-mahrûse. Mucebince Sadrazam Mektûbu vardır.

Ankara Şer'iyye Sicil Defteri. 189 Vesika. 225
 "Karye-çiftlik olunmamak için emirdir".

Akza-yı kuzâtî'l-müslimîn evlâ vülatî'l-muvahhidîn me'adini'l-fezâ'il ve'l-yakîn rafi'u i'lami's-şeri'at ve'd-dîn vârisu ulûmi'l-enbiyâ-l ve'l-mürselîn el-muhtasûn bî-mezîr-i i'nâyeti'l-meliki'l-mu'in Anadolu'nun orta kolu Yemîn ve yesâriyle nihâyetine varınca vâki' mevâli-i fihâm zîdet-fazlulum ve mefâ-hiri'l-kuzât ve'l-hükkâm me'adini'l-fezâil ve'l-keâm ve sâ'ir kuzât ve nüvvâb zîde hazlulum tevki'-i hümâyûn vâsıl olucak ma'lûm ola ki, kadîm-i karye sonradan çiftlik ittihaz olunması mugayîr-i defter-i hâkânî ve menâfi-i kanûn olduğuna binâen bu husûs ötedenberü memnû'iken, Edirne ve Keşan ve havâlisinde ve sâ'ir ba'zı mahallerde karyeler re'ayasının ba'zı murabahacı makûlelerine deynleri olmağla re'ayâ-yı merkûme ba'zı mahkemelere varub bizim filân adama şu mikdâr deynimiz vardır evvel deynimizi edâ için mutasarrif olduğumuz emlâk ve arazimizi filân adama şu mikdar bahâ ve akçeye mikdâr ta'yîn iderek hâkimden hüccet ahz idüb hüccet mucebince emlâk-ı mezbûreyi iştirâ iden kimesne dahi ol karyeyi çiftlik ittihâz ve kadîmi mukayyed olan tekâlifden bir mikdârını tenzîl ve kurâ-i sâire re'ayasına tahmîl itmek sevdasında olduğu mesmû' olmağla bu halet şirâze-i nizâm-ı memâliki muhtel ve fukarâ-yı ra'iyette muzırrolmak hasebiyle husûsu vâsıl-ı sâmi'a-i cihândâr-ânem olmaksızın fi-mâba'd o makûle re'ayâ karyelerinde mutasarrif oldukları hâne ve arazi ve emlâkını bilâ-emr-i afî diledikleri kimesnelere ferağ için hüccet ahzı zimmında mahkemelere vürûdlerinde bâb-ı aliye istizân olmadıkça hüccet i'tâ olunmayub keyfiyetleri i'lâm olunmak üzere sicillât-ı muhâkeme kayıd ve sebt olunması bâbında ikiyüz dokuz senesinde beyâz üzerine fermân-ı alf isdâr olunmuş iken el-haletü-hazihi ba'zı kurâ re'ayası Der-sa'adete vürûd ve bizler filân kimesneye olan deynimiz için filân filân adama emlâkimizi furûht itdik ve furûht itdiğimiz emlâki ol adamın zabt itmesi ve tarâf-ı şer'den hüccet virilmesi için fermân itâ olunsun deyu istid'aya mübâderet idecekleri mesmu'-u cihândârânem olmağla fi-maba'd kurâ re'ayası emlâkını furûht itmemek ve furûht itdi deyu hüccet virilmemek ve kadîmi kurâlar vakitle çiftlik ittihâz olunmamak ve hiç bir karyenin tekâlifi maktu'a kayd itdirilmemek matlûb-u hümâyûnumdur. Bu nizâm ilâ-maşa' Allahü-te'alâ mer'i ve muteber tutulmak için kalemine kayd ve iktizâ iden mahallere ilm ve haberleri i'tâ ve taşradan muktezî olan yerlere tenbîhi hâvi evâmir-i şerîfem isdâr oluna deyu bundan akdem beyâz üzerine bir kıt'a hatt-ı hümâyûn mehâbet-makrûnum şeref-yafte-i sudûr olmağla bu suretde husûs-u mezbûrun ber-muceb-i hattı-şerîf şevket-redîf ilâ-maşa'Allahü-te'alâ düstûri'l-amel tutulmak üzere bir zabt-ı tahta idhâlinde lâ-büdd olduğuna binâen bu bâbdu iktizâ iden tenbihât derciyle Rumelinin üç koluna işbu sene-i mübâreke avâil-i saferinde başka evâmir-i şerîf isdâr olunmuşidi. El-haletü-hazihi Anadolu tarafında dahi bu husûsun zikriatı vechile mer'i ve düstûru'l-amel tutulması lâzım gelmek hasebiyle ba'de-ezîn kurâ re'ayası tasarrufunda olan emlâkını kimesneye furûht itmemek ve furûht itdi deyu mehâkimden hüccet virilmemek ve kadîmi

kurâ bir vakitte çiftlik ittihâz olunmamak ve hiç bir karyenin nüzul ve avarız maktu'u kayd itdirilmemek husûslarına irâde-i katî'a dârânem ta'alluk itmegin Tenbihân ve ihtimâmen işbu emr-i şerîfim isdâr ve tatarlarımızdan bey-ne'l-akran es-seyyid Hâlil yedi ile irsâl olunmuşdur.

İmdi, fi-maba'd ba'zı kuradan ba'zı kesâne emlâk furûht olundu deyu hüccet zuhûr ider ve fermân istid'a olunur işe bir vecihle müsa'ade olunmamak ve sehven buyrulub kaleme gelur ise memnû' idigü beyâniyle cevâb virilmek ve bir vakitte kadîmi karye çiftlik ittihâz olunmamak ve nüzul ve avarızı maktu'a kayd itdirilmemek üzere bu nizâm Divân-ı Hümâyûnum Kalemine kayd ve Baş Muhasebe ve Haremeyn-i Şerîfin Muhasebesi ve Mevkûfât ve Haslar ve Baş Mukata'a kalemlerine ve Defter-hâne-i Amireme başka başka ilm ve haberler i'tâ ve Anadolu'nun sağ ve sol kollarına dahi başka başka evâmîr-i şerîfem isdâr olunduğu ve ba'de-ezîn kurâ re'ayâsı tasarrufunda olan emlâkini kimesneye furûht itmemek ve furûht itdi deyu mehâkimden hüccet virilmemek ve kadîmi kurâ bir vakitte çiftlik ittihâz olunmamak ve hiçbir karyenin nüzul ve avarızı maktu'a kayd itdirilmemek matlûb-u şâhânem idigü sizki mevlânâ-ı mûmâ-ileyhimsiz ma'lûmunuz oldukda işbu emr-i şerîfimi sicillât-ı muhâkeme kayd ve sebt ve mazmûn-u münifi lâzım gelenlere i'lân mezîd-i ihtimâm ve dikkat iderek nizâm-ı mezkûrun daimâ ve müstemirren ve düsturu'l-amel tutulması ve tatarruk-u halelden vikâyesine ve bir vakitte hilâfî halet vuku'a gelmemesi husûsuna bi'l-ittifâk kemâl-i sa'y ve gayret ve mugâyir-i emr ve tenbîh-i mülûkânem ednâ vaz' vuku'una irâet ruhsat ve cevâz ile mazhar-ı muaheze ve itâb-ı şâhânem olmakdan be-gâyet tehâşi ve müba'adet eylemeniz bâbında fermân-alîşânım sadır olmuşdur.

Buyurdum ki (boş) vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şerefte-i sudûr olan fermân vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-imtisâlimin mazmûn-u itâat-makrûniyle amel ve hareket ve hilâfindan be-gayetü'l-gaye tehâşi ve mücânebet eyleyesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâil şehri zi'l-kâde tü-şerîf sene aşer ve mieteyn ve elf.

Mucibince Sadrazam Mektubu dahi vardır.

Bu-makâm

Kostantaniye
Mahruse

Vesika: 4

İstanbul Başvekâlet Arşivi

Cevdet Dahiliye. 3929 A

Der-i devlet-mekîne, arz-ı da'î kemîne budur ki,

Kaddîm-i karyenin sonradan çiftlik ittihâz olunması mugâyîr-i defter-i hakânî ve menâfi-i kânûn olduğuna binâen bu husûs ötedenberu memnu' iken vilâyet-i Rumelide Edirne ve Keşan havâlisinde mürabahcî tâ'ifesi re'ayânın tasarrufunda olan emlâk ve araziye iştirâ ve mahâkimden mübâyâa hücceti ahz ve hüccet mucibince emlâk-ı mezbûru iştirâ iden kimesne dahi ol karyeyi çiftlik ittihâz ve kadîm tekâlifini tenzîl ve kurâ-i sâireye tahmîl eyledikleri şirâze-i nizâm-ı memâlik muhtel ve fukara-yı ra'iyete mutazarrır bir halet olmağla fi-ma'bâd kura re'ayası emlâkini furuht eylememek ve furuht itdi deyu hüccet virilmemek ve kadîmi kurâ bir vakitte çiftlik ittihâz olunmamak ve hiçbir karyenin tekâlifi maktu'a kayd itdirilmemek bâ-hatt-ı hümâyûn şevket-makrûn matlûb-u cihân-dâri idüğünü derc ile tekîdü'l-mazmûn şeref-bahş iden fermân-ı celîlü's-şân tatar-ı hazret-i sadaret-panâhi es-seyyid Halil kulları yedîyle medine-i Adana Mahkemesine vurûd ve sicill-i mahfûza kayd ve sebt ve âyân ve vücûh-u belde muvacehelerinde feth ve kıraat olundukda sem'an ve taatan merâsimimiz ba'de'l-edâ cevâblarında ötedenberu beldemizde bu gûna mu'amele vâki' olmayub ve bundan böyle dahi ber-mantûk-u emr-i alf amel ve harekete müte'ahhid olunduğu bi'l-iltimâs pây-e serîr-alâya arz ve i'lâm olundu. Bâki emr ve fermân hazret-i men-lehû'l-emrindir. Hurrîre fî el-yevm el-hamis ve'l-işrin min şehri zi'l-kade sene ihda aşer ve mieteyn elf El-abû'd-da'î li'd-devletü'l-alıyetü'l-Osmaniye İmam ü'l-enam?. Muhammed el-mevlel-hilâfe Bi-medîne-Adana

Vesika:5

İstanbul Başbakanlık Arşivi: Cevdet Dahiliye. 3929 C

Der-i devlet-mekîne arz-ı da'î kemîne oldur ki, bu evân-ı meyâmîn-i sa'd-ı iktirânda Anadolu'nun yemîn ve yesâriyle orta kolunda vâki' kurâların kadîm- den çiftlik ittihâzı hilâf-ı defter-i hakânî ve menâfi-i kânûn olmak üzere hareket mesmu'u- şahâne olmakdan nâşi bu makûle kuralar çiftlik olunmamak ve kazaları mahkemesinde hüccet virilmemek ve avarız ve bedel-i nüzûl maktu'u olunmamak bâbında cümleye hitâben şeref-bahşâ-yı sudûr olan fermân-ı celîlü's-şân vemucebince mektûb-u hazret-i sedâret-penâhi tatar hazret-i asafiden tatar es-seyyid Halil sabâ-reftâr vesatatiyle medine-i Bilecik Mahkemesine lede'l-vürûd ve ba'de'l-tescîl lâzimi'l-huzzâr muvâcehelerinde feth ve kıraat ve mazmûn-u münîfi cümleye i'lân ve işa'at olundukda seman ve taatan merâsimini ba'del-edâ cevâblarında bu ane değîn kazamızda mücerred çiftluk ittihâz

ve kadîmi kurâ ahâlipleri düyûnu mukâbelesinde arâzi ve emlâkini huzûr-u mâhâkimdede bâ-hüccet bey' ve tefvîz olunmayub ba'de'l-yevm zuhûr ider ise imtisâlen li-emri'l afî rikâb-ı meştâyâ i'lâm (ve) ifâde ve istizân olunacağına bi'l-cümle müte'ahhid oldukları bi'l-iltimâs paye-i serîr alaya arz ve i'lâm olundu. Bakiü'l-emr (fermân) hazret-i men lehü'l-emrindir. Tahîrîen fi'l-yevmi'l-sabî' ve'l-işrîn min şehri zi'l-hiccetü's-şerîf lı-sene aşer ve mieteyn ve elf. El-abdü'd-dâi li'd-devleti'l-aliyeti'l-Osmaniye
Es-seyyid Ahmed Hilmi el-mevle'l-hilâfe bi-medine-i Bilecik.

Vesika: 6

Cevdet Dahiliye. 3929

Der-i devlet-mekîne, arz-ı daî kemîne budur ki, kâdim-i karyenin sonradan çiftlik ittihâz olunması mugâyîr-i defter-i hakânî ve menâfi'-i kânûn olduğuna binâen bu husûs ötedenberu memnû' iken vilâyet-i Rumelinde, Edirne ve Keşan havâlisinde mürâbahâci taifesi re'ayanın tasarrufunda olan emlâk ve araziye iştirâ ve mahakimden mübaya'a hücceti ahz ve hüccet muccebince emlâk-ı mezbûreyi iştirâ iden kimesne dahi ol karyeyi çiftlik ittihâz ve kadîmi tekâlifini tenzîl ve kurâ-i sâireye tahmîl eyledikleri şirâze-i nizâm-ı memâlike zam ve fukara-yı ra'iyete mazarr bir halet olmağla, fi-maba'd, kurâ re'ayası emlâkini furuht itmek ve furuht itdi deyu hüccet verilmemek ve kadîmi kurâ bir vakitte çiftlik ittihâz olunmamak ve hiçbir karyenin tekâlifi maktu'a kayd itdirilmemek hatt-ı hümâyûn-u şevket-makrûn matlûb-u cihân-dârî idigünü derc ile ekidü'l-mazmûn şeref-bahş sudûr iden fermân-ı celilü's-şân tataran-ı hazret-i sedaret-penâhi es-seyyid Halil kulları yedîyle medîne-i Antakya Mahkemesine vurtûd ve sicîl-i mahfûza kayd ve âyân ve vücûh-ı belde ve sâir tenbihi muktezî kimesneler meclis-i şer'e da'vet ve muvâcchelerinde feth ve kıraat ve mazmûn-u münfi cümleye i'lân ve işa'at olundukda seman ve taatan merâsimini ba'del'-edâ bu ane kadar bu makûle halet belde-mizde icrâ olunmayub ve bundan böyle dahi icrâsına cevaz vürülmeyüb ber-mantûk-u emr-i alî amel ve harekete herbiri ta'ahhûd-ü tam eyledikleri bi'l-iltimâs paye-i serîr-i saltanat-ı alâya arz ve i'lâm olundu. Baki emr u fermân men lehü'l-emr hazretlerindir. Hurrîre fi'l-yevmi'l-tis'a aşer min şehri zi'l kadetü's-şerîf li-sene ihda ve aşer ve mieteyn ve elf.

El-abdü'd-dâi li'd-devleti'l-aliyeti'l-Osmaniye
Osman Hafız el-mevle'l-hihâfe bi-medine-i Antakya.

Vesika:7

Egin Şr. Sc.1,sh.22, Vesika.42
Ev göçü men'i fermândır.

Kıdvetü'l-nüvvâb el-müteşerri'in Egin Kazası Naibi mevlâna (boş) zîde ilmihu ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-âyân Egin Hassı Voyvodası (boş) zîde mecduhu tevki-i refi'-i hümâyûn vâsıl olucak ma'lûm ola ki, taşradan Asitâne-i Aliyyeme ev göçü ile nisâ ta'ifesi gelmek evâmir-i aliyem ile memnû' iken Egin Kazasına tâbi' ve Enek karyesi ahalilerinden ba'zıları mugâyir-i emr-i alî bu esnâda zevceleriyle kalkub Asitâne-i Aliyyeme ve mahall-i ahere nakl ve karyeyi tahallîd ve evâmir-i aliyem ile varide olan tekâlifden hisselerine isâbet iden karye-i mezbûfe ahalisinin üzerlerine tahmîl olunub ol-vecihle fakirü'l-hâl ve magdûru'l-ahvâl ve meydûn oldukları karye-i mezbûre ahalileri bâ-arzuhal inhâ ve bundan akdemce kazâ-i mezbûre ahalileri istida'siyle sudûr iden emr-i şerîfim mucebince emr-i alî sudûrunu istid'a eylediklerinde kazâ-i mezbûre tâbi' kurâ ahâlileri Asitâne-i Aliyyeme ve mahall-i ahere ev göçü ve nisâ taifesi buldukları mahalden evtân-ı kadîmelerine nakl ve iskân itdirilmek için kaza-i mezbûre ahalileri istid'alarıyla doksandokuz senesi evâil-i rebiyü'l-evvelinde sâdır olan emr-i alî kaydî Divân-ı hümâyûnumdan ba'de'l-ihrac mukaddemâ sâdır olan emr-i alî mucebince amel olunmak bâbında sene-i mezbûre evâsit-ı cemâziye'l-ahirinde Egin Kadısına ve kaza-i mezbûra tâbi' Enek Karyesinden zevceleriyle kalkub ve mahall-i ahere nakl idenlerin buldukları kazaların kuzât ve nüvvâbına ve Egin Voyvodasına hitâben emr-i şerîfim sâdır olmuşdi. El-haletü-hazihi, senki Egin Kazası Naibi Mevlânâ-i mûmâ-ileyh es-seyyid Mustafa zîde ilmihusun. Der-i Aliyyeme takdîm eylediğin i'lâmında bervech-i muharrer tarih-i merkûmda sâdır olan emr-i alîye mugâyir bu evânda kasaba ve kurâdan ba'zıları bilâ-maslahat zevceleriyle kalkub Asitâne-i Aliyyeme gitmek üzere olub mugâyir-i emr-i alî hareketleri inhilâl-i nizâmı havî idugin kasaba ve kurâda bu mevsûku'l-kelim kimesneler meclis-i şer'e gelub ve fimâba'd kaza-i mezbûrdan ev göçü ve nisâ ta'ifesi Asitâne-i Aliyyeme ve mahall-i ahere gitmemek üzere müceddiden emr-i şerîfim sudûrunu istirhâm eylediklerin tahrîr ve istid'a ve Divân-ı Hümâyûnumda mahfûz kuyûd ve ahkâma müraca'at olundukda bervech-i muharrer ve tarih-i merkûmda emr-i münîfim virildiği mestûr emr-i şerîfim verilmiş olmağla bu suretde mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfin mucebince ve müceddiden emr-i şerîfim mucebince emr-i alişânım sudûrunu bi'l-fiil Reisü'l-küttabım olan iftihârü'l-emâcid ve'l-ekâbir mîr Ataullah dâme ultüve i'lâm itmegin i'âmı ve mukaddemâ sudûr iden emr-i şerîfim mucebince amel olunmak fermânım olmağın. İmdi senki Mevlânâ-yi mûmâ-ileyhsin vech-i meşrûh üzere mukaddemâ ve hâlâ şeref-rîz sudûr iden evâmir-i aliyem mucebince kaza-i mezbûfiden ev göçü ve nisâ taifesi Asitâne-i Aliyyeme ve mahalli ahere nakl ve bend-i irâet ve ruhsatdan hazer ve mücânebet eylesin. Şöyle ki bu bâhâne ile maslahat zımnında vurûd idenlerin murûrlarına mûmâna'at olunmamak bâbında fermân-ı alişânım sâdır olmuşdur. buyurdum ki hükm-ü şerîfim vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr olan fermân-ı vacibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-imtisâlimin mazmûn-u itâ'at-makrûniyle amel ve

hareket ve hilâfından hazer ve mücânebet eylesin. Alâmet-i şerîfe i'timâd kılâsın. Tahîrîr fî evâhir-i rebiyü'l-evvel sene ihda ve mieteyn ve elf

Kad vasale 23 c/1201

Be-makâm

Kostantaniye

el-mahrûse

Vesika:8

Ankara Şr. Sc.182 Vesika.279 sayfa.118

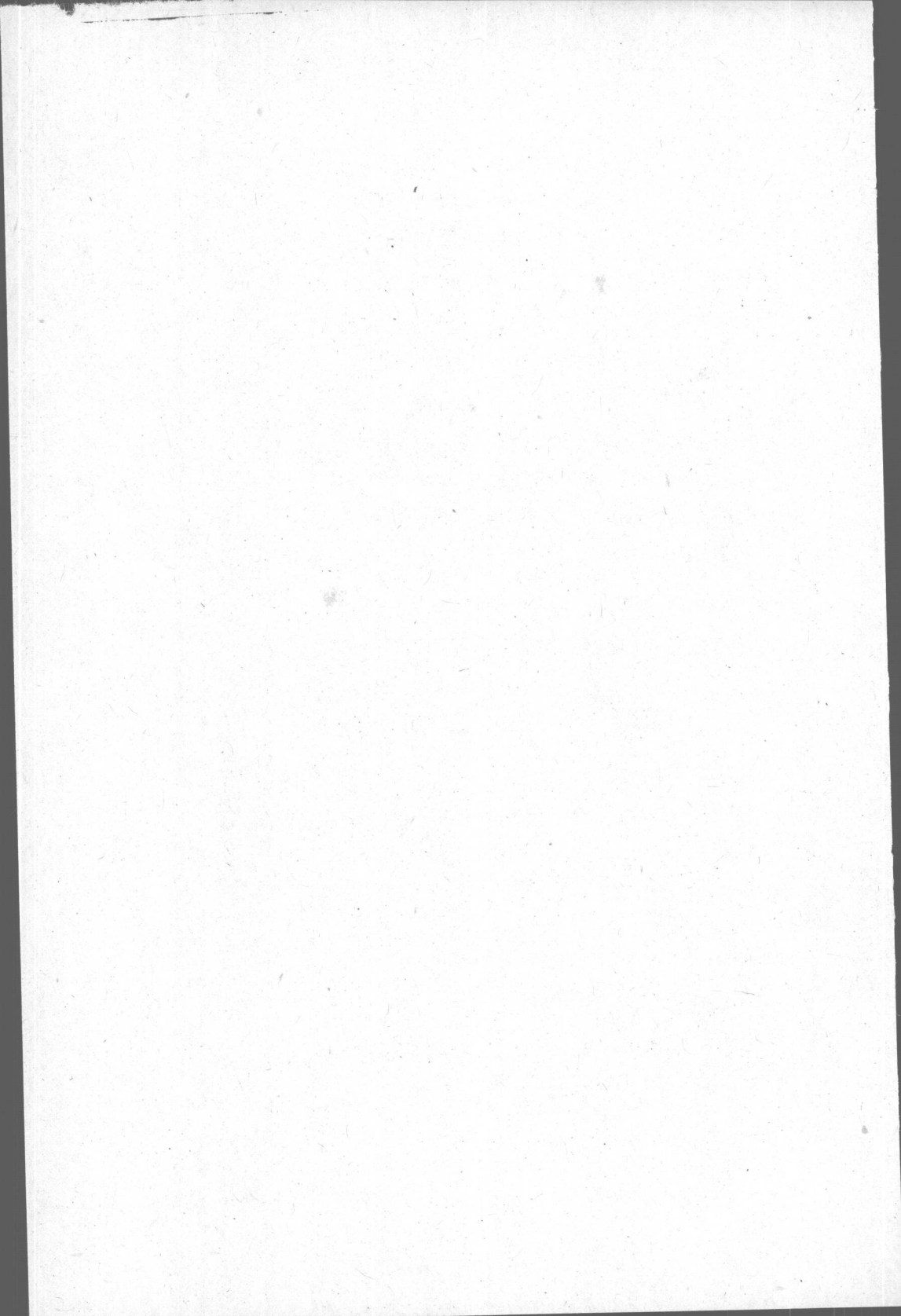
"Asitâne-i Aliyyeme ev göçü bilâ-mesâlih adamlar irsâl ve isâl olmamak için emirdir".

Akzâ kuzâti'l-müslîmin evlâ-vülâti'l-muvahhîdin me'adinilfezâil ve'l-yakîn rafiü i'lâmi's-şeri'at ve'd-dîn vârisü i'lâmi'l-enbiyâ-i ve'l-mürselîn el-muhtasûn bî-mezîd i'nâyeti'l-meliki'l-mu'în Anadolu'nun orta kolu nihâyetine varınca vâki' mevâli-i filâm zîdet fezâilehum ve mefâhiri'l-kuzât ve'l-hükkâm ve me'adini'l-fezâil ve'l-ke'lâm kuzât ve müvvâb zîde fazluhum ve mefâhiri'l-emâsil ve'l-akran mütesellimler ve voyvodalar ve âyân ve zabîtân ve sâir iş erleri zîde tevki'-i re'fî'i hümayûn vâsil olucak ma'lûm olan ki, fi'l-asl taşra memâlikden Asitâne-i Aliyyeme ev göçü ve bilâ-maslahat serseri makûlesi kimesnelerin gelmeleri memnû' iken seferler takrîbi ve ba'zı gûna avârızat sebebiyle bu husûsa bir müddetdenberu nezâret ve dikkat olunamadığından Asitâne-i Sa'adetimde ve havalisi olan Eyüb ve Galata ve Üsküdar da vâki' hânlar ve dükkânlar ve sâir bikârlar (eksik yazılmış) eglenmek kâbil olan mevâzi' o makûle bikâr ve serseri ve eşhâs ile dolub darü'l-hilâfetü'l-seniyyemde durub oturacak mahal kalmamak derecelerine vardığı ve bir taraftan dahi ev göçleri ve bilâ-maslahat ba'zı eşhâs çift ve cubuğunu bırağub birer vesile ile Der-i Aliyyeme tevârüd etmekte idüğü ve bu keyfiyyet hem re'ayanın perişanlığını ve zira'at ve hîrâsetin ta'tîlini ve memleketin harabına mucib ve hem Darül-saltanatü'l-seniyyemsekenesinin akvât-ı zarûriye husûsunda mübtelâ-yı meşâkk ve zücret olmalarına musteceb olacağı bedihi ve aşikâr olmak hasebiyle bunların bir i'lâcı-görülüb Der-i Aliyyem ve havâlisini o makûle bikâr ve serseri makûlesinden olan eşhasdan tathîr olunması ve çift ve çubukları vilâyetlerinde ve zirâ'at ve hîrâsetleri ile meşgûl olarak memâlikin i'mârî husûsuna bundan akdem irâde-i hümayûnum ta'alluk itmekle Asitâne-i Aliyyem ve havalisi olan mecmû'-u mevâzi'-i me'mûrlar ma'rîfetleriyle taharrî ve tahîr ve o makûle kefilsiz serseri ve bilâ-maslahat olan kimesneler ihrâc ve mübâşîrler ma'rîfetleriyle kayıklara vaz' ve Anadolu ve Rumeli taraflarına imrâr itdirülüb ve fi-maba'd o misüllulerden ferd-i vahidin Der-i Aliyyeme murûruna ruhsat gösterilmemesi ve memer ve ma'berlerin muhafaza ve tesdîd

olunması husûsu dahi mecmu'ü iskele ve ma'berlerin hükkâm ve zâbitânına mü'ekkid ve müşeddid evâmîr-i Aliyyemle tenbîh ve te'kîd olunub ve bu husûs mevâdd-i icrâya kıyâs olunmadığından ale'd-devâm taraf-ı hümâyûnumdan ikdâm ve ihtimâm-ı tâm olunmak hasebiyle o makûle Der-i Aliyyemden bi't-taharrî tard olunan bilâ-kefil serseri makûlelerinden ber-takrîb yine Der-i Aliyyeme gelenleri ahz ve taharrî-birle her kankı mahalden murûruna ruhsat verilmiş ise tahkîk olunub murûruna ruhsat viren hükkâm ve zâbitânın bilâ-aman mâzhar-ı eşedd-i ukûbet kılınacakları ve bu bâbda fimâba'd tahrîre kusûr olunmayacağı beyân olunarak bu defa dahi iskele ve ma'berlerin hükkâm ve zabîtanına te'kîd ve teşdîdi şâmil isdâr olunan evâmîr-i Aliyyemde iktizâ iden vesâyâ ve tahrîrât derc ve i'sâr olunub ve o makûle avdet iden kimesneler dahi bir taraftan tard ve bertaraf olub imâr-ı memleket ve asayiş ve cem'iyet-i ra'iyet husûslarına ihtimâm (ve) dikkat olunmak mukteziyâtdan idüğü nümü-dârdır ve bu husûs umûmen memâlik-i Anadolu ve Rumeliye i'lân ve i'sârî lâzım geldüğü bedîhi ve aşîkâr olmağla fi-mâba'd taşra memâlikden ev göçlerinin ve bilâ-maslahat kasabat ve kura ahalilerinden çift ve çubuğunu bırağub birer vesîle ile Der-i Aliyyeme gelmek isteyenlerin bir vecihle murûrlarına ruhsat ve cevâz göstermek ve bundansonra her altı ayda bir kere Der-i Aliyyem ve havâliyi taharrî ve tahrîr veecessüs ve tefahhus itdirilüb o makûlelerden zuhûr idenler bi'l-istin-tâk memleketlerinden ve murûr eyledikleri ma'berlerden murûrlarına ruhsat viren hükkâm ve zabîtanı herkim ise haber alındığı anda hilâf-ı emr ve rızâ murûrlarına ruhsat virdikleri için bilâ-imhâl her birisi mazhar-ı eşedd-i ukûbât-ı şahânem kılınmak ve fi-mâba'd her memleketin memeri ve ma'berleri ruz ve leyl gereği gibi muhâfaza ve tesdîd olarak gerek ev göçleri ve gerek bilâ-maslahat serseri makûlesinden Der-i Aliyyeme gelmek isteyenlerin bir vecihle murûrlarına ruhsat gösterilmeyüb girü i'adelerine ve zira'at ve hîrâsetleriyle iştiğâl eylemeleri husûsuna cümle taraflarından ihtimâm ve dikkat ve ale'd-devâm kemâl-i i'tinâ ve dikkat olunmak husûslarına irâde-i katı'a-ı dâverânem ta'alluk etmekden nâşi şeref-yafte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-şevket-mak-rûnum mucebince rikâb-ı hümâyûnumdan hassâten işbu emr-i şerîfim isdâr ve rikâb-ı hümâyûnum kaimmakamı tatarlarından kıdveti'l-emâsil ve'l-akran Mehmed zîde kadruhu ile irsâl olunmuşdur. İmdi sizki mevlânâ ve sâir mû-mâ-ileyhimsiz bu husûs mevâdd ve uhraya ve bu tenbihât-ı şahânemi tenbihât-ı sâireyi bir vecihle kıyâs itmeyüb mazmûn-u emr-i şerîfimin tenfiz ve icrâsı husûsâtına cümleden taraflarından kemâl-i ihtimâm ve dikkat ve bu emr-i ehemm-i ikdâma ale'd-devâm mezîd-i i'tinâ ve nezâret ve ba'de'l-yevm taht-ı hükümet ve kazâlarınızdan o misüllü bilâ-maslahat Der-i Aliyyeme gelmek irâdesinde olan şahsın ev göçü nâmiyle taife-i nisvândan birinin bu tarafa salıverildiği mesmû' olunmaktan ve bu vesîle ile sahîh-i erbâb-ı mesâlihden olanlara ve Der-i Aliyyeme emti'a-ı vesâyât götüren tüccara hilâf-ı rızâ mûmâna'at olunmaktan gâye-tü'l-gâye tehâşî ve mücânebet eylesesiz. Şöyle ki, bundan sonra bâlâda mestûr olduğu üzere Asitâne-i Aliyyem ve havâlisi

taharrî ve tefahhus olundukda o makûle vurûdları men' olunmuş olan ev.göç-leri ve bilâ-maslahat serseri ve bikâr makûlesinden herkim olur ise derhâl ahz olunub bervech-i tevkîf istintâk-birle evvel emirde her kankı memleketden idü-gü zâhire ihrâc olunub memleketden ve memer ve ma'berlerden murûruna ruhsat virenler sahîh olunduğu anda o makûle ruhsat viren hükkâm ve zâbitân her kim olur ise olsun bilâ-amân ukûbât-ı şedîde-i hüsrevânem mazhar kılınacakları muhakkaktır. Ana göre mazmûn-u emr-i şerîfim ve emcâm-kârı mucebince mûlahaza iderek muceb ve muktezâsiyle amel ve hareket ve hilâfından tehâşî ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı alîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki (boş) vusûl buldukda be-gâyet vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr olan fermân vacibül-ittibâ ve vacibü'l-ımtisâlimin mazmûn-u ita'at-makrûniyle amel olub hilâfından gâyetü'l-'gâye tehâşî ve müba'adet eylesiz. Şöyle bilesiz, alamet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i cemaziye'l-ahir sene sitte ve mieteyn ve elf. Vasale 15 fî receb-i şerîf.

{ El-mahrûse. Mucebince Sadrazam Mektubu dahi vardır.

در دولتت بر حوز او علیت او را که

بر او ان سارکتی که از انزه نه اولیایک بیان در بر او از خورده واقع ترا که تو بنید ان جملت خانی صدف در حوافق رومنا فی نون الملائکزه و کولت کس و عیانت ما
او مدقت نایکی بر سواد از صفحت الایمنی و نصفه ای کلیمه گشته در کماله و جملتی بر او از انظره او لهیاتی با بنده جمیع صفا است نغی بن سواد اوله ان زمان سبیلکون در مجیم کوی به حضرت خدا نیکی نای مصط
آشفه نایکی از لسنه صدارت را و س کلیمه وزیر پیمان کلیمت لدی الورد و دیگر سبیلی لایب کعبه مولاه زده هیچ و وزارت و سورتی نشی بر علی کلیمت کونت اولزه سنا صفتی و اسنی بعد الاله بر چه بنده و کلیمه صفا خوره
تجدد صفحت ایقی و دوقتی خرافا که سراسر حرقی معنی به سنده اما حجه اوله ای صفت کلیمت که ده با کیت تبت و منویق اولزه سب صلیهم کلیمت لایب است الاله اسلی الایاب مستطاب با علم انکه و استیزان اولزه صفیة با مجیزه مهنت اوله فوی
بالاعتیاس بقا که سراسر اعتدایه بوضو و اعم اولدی باقی الاور صفحت و اوله کلیمت که ترا فی الیوم الیوم صفحت کلیمت سبیلکونت سبیلکونت و الف

العهد الاله الی الورد و العهد الی کلیمه
السلسله علی الملائکته در سیه یهت